

USA TODAY BESTSELLER
NATIONAL JEWISH BOOK AWARD

Váha inkoustu

*Rachel
Kadishová*

host

Váha inkoustu

Rachel Kadishová

Váha inkoustu

*Rachel
Kadishová*

Brno 2018

The Weight of Ink © 2017 by Rachel Kadish

Cover photo by kzw / Shutterstock.com

Translation © Zora Freiová, 2018

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2018

(elektronické vydání)

ISBN 978-80-7577-654-9 (Formát PDF)

ISBN 978-80-7577-655-6 (Formát ePub)

ISBN 978-80-7577-656-3 (Formát MobiPocket)

Talii a Jacobovi

*Ne, nevzpomínejte při čtení těchto vět
na toho, kdo je psal.*

William Shakespeare, Sonet 71

8. června 1691

11. sivanu hebrejského roku 5451

Richmond, Surrey

Dovolte mi začít znovu. Snad tentokrát povím pravdu. V pronikavém tichu inkoustu na papíře, kde by pravda měla zvednout hlavu a hovořit bez obav, už dlouho poskytují prostor lži.

Své činy nemám čím ospravedlnit. Přestože však v srdci necítím výčitky, moje skutky by se teď chtěly vyznat papíru jako nejmenší projev úcty k tomu, který se kdysi dočkal mé zrady.

V tomto ztichlém domě nekladou brk ani inkoust mé ruce odpor a papír se nehýbe. Nechtě tyto stránky konečně obejmou pravdu, byť by je nikdo nečetl.

Cast I

1

2. listopadu 2000

Londýn

Seděla u svého pracovního stolu.

Bylo krásné odpoledne, ale studené slunce za oknem kanceláře ji skličovalo. Kdyby byla mladší, možná by se odvážila vyjít ven a navzdory rozumu by doufala, že se ohřeje.

Naděje navzdory rozumu: opíát, kterého se už dávno vzdala.

Pomalů si prohlížela svazky na stole. Zaprášené dvojjazyčné vydání Usqueho spisu *Consolação* bylo otevřené. Bříškem prstu přejela stránku a pak knihu opatrně zavřela.

Půl druhé — a ten Američan se ještě ani neozval. Nedostatek profesionality neslučitelný s nálezem takového významu. Darcy však říkal, že je to jeho nejnadanější doktorand — a Darcymu, možná jako jedinému z jejích kolegů, se dalo věřit.

„Levy vám s těmi dokumenty může pomoci,“ řekl jí do telefonu. „Rád vám ho na chvíli půjčím. Je legračně ctižádostivý, takovým tím americkým způsobem. Myslí si, že historie může změnit svět. Ale tři dny byste to měla vydržet i vy.“

Při vzpomínce na to se Helen téměř zasmála. *I vy*. Bod pro Darcyho. Zjevně pořád ještě považuje Helen za někoho, s kým stojí za to se utkat.

Samozřejmě že tři dny nemohou v žádném případě stačit na skutečné zhodnocení. Je to však aspoň něco — vlastně mnohem víc, než na co měla Helen jakýkoli nárok. Jen díky tomu, že Eastonovi neznali obvyklé postupy, se jí nevysmáli a nevyhodili ji z domu, když prohlásila, že potřebuje mít k dokumentům ještě přístup. O víc se požádat neodvážila, zatímco seděla u tmavého dřevěného stolu naproti Ianovi a Bridgette Eastonovým — sluneční paprsky šikmo dopadaly

na jejich pěstěné ruce, vysoká, svisle dělená okna vrhala mříže stínů a démanty světla... a Heleniny myšlenky stále ještě divoce vířily v důsledku toho, co právě zahlédla.

Konzultace jako takhle přirozeně nebyly nic neslýchaného; lidé občas nacházeli na půdě nebo na dně zděděných truhlic staré listiny, a pokud je nenapadlo zavolat do starožitnictví, obraceli se na univerzitu a domáhali se fakulty historie. Včerejší volající si však vyžádal přímo Helen Wattovou. Někáký Ian Easton: to jméno Helen nic neříkalo, přestože muž tvrdil, že byl před lety jejím studentem.

„Víte, moje manželka zdělila nemovitost.“ Eastonův tón zněl v telefonu omluvně; Helen si možná nevzpomínala, jakou známkou ocenila jeho studijní úsilí, ale on si to rozhodně pamatoval. „Ten dům patřil manželčině tetě a pochází z konce sedmáctého století. Od začátku ho plánujeme zrenovovat a pak v něm otevřít galerii. Všechno to samozřejmě vymyslela manželka — to ona má estetické cítění, ne já, a tak okamžitě pochopila, čeho by se dalo dosáhnout kombinací hodnotného moderního umění a těch starých místností. Bohužel však...“ Easton se zarazil a pak opatrně pokračoval, „nastaly průtahy. V podstatě trvaly dva roky. Získat souhlas s renovací památkově chráněné budovy je v nejlepším případě složité.“ Stísněně se zasmál v chvatné snaze, aby to nevyznělo urážlivě. „Ne že by ta opatrnost ze strany místního stavebního odboru nebyla na místě. Památkáři dělají jen svou práci. Bohužel se ale zdá, že nebožka teta za poslední desetiletí stihla urazit členy všech památkářských spolků v okolí. Když jsme teď konečně získali všechna nezbytná povolení, přišel elektrikář a otevřel prostor pod starým vyřezávaným schodištěm, aby tam nainstaloval kabely. Ale po čtvrt hodině byl s prací hotov. Zavolał mi, že tam našel nějaké papíry v arabštině a že bychom měli dům nechat prohledat, jestli se tam neukrývá nějaký imám nebo snad teroristi, podle něj to vyjde nastejno, a že než to dám do pořádku, bude v každém případě pracovat na něčem jiném. Nejspíš si nevšiml, že ty listiny, které našel, jsou víc než tři sta let staré. Díval jsem se na ně a mám

dojem, že to písmo by ve skutečnosti mohlo být hebrejské — myslím, že je tam něco španělsky, pro nějakého rabína. Takže...” Ian Easton se rozpačitě odmlčel. „Takže vám volám,” dodal.

S telefonem přitisknutým k uchu ramenem nechala Helen odmlku viset ve vzduchu. Uvažovala o souboru, který měla otevřený v počítači a kde už půl hodiny nepřetržitě blikal kurzor uprostřed odstavce, do něhož se jí nechtělo. Nepamatovala si, že by ji kdy práce nudila. Ale poslední dobou to tak bývalo: to, co se jí dřív zdálo živoucí a zajímavé, jako by bledlo — a tu a tam se jí v hlavě začaly objevovat jiné jiskřičky, jako po ráně kladivem. Záblesky paměti zavrtávající se do hloubky — tiché bouchnutí dveří, které se zavřely v pouštním žáru, pachy, jež jí na okamžik naplnily chřípí, až se jí zatočila hlava. Jiskry, které díkybohu vyhasínaly dřív, než se od nich mohlo něco vznítit.

Narovnala nevelkou hromádku knih. „Možná v pondělí,” řekla.

„Víte...” hlas Iana Eastona nabyl nepatrně úzkostnějšího tónu. „Myslel jsem, jestli byste nemohla přijet dneska. Sehnat toho elektrikáře byl dost velký problém a nechceme, aby vzal jinou zakázku. Navíc ty listiny vypadají křehce, mám za to, že bychom s nimi neměli hýbat.”

Popravdě řečeno, věděla, že několik hodin volna si klidně může dovolit. Celý den s psaním skoro nepokročila a článek, který měla rozepsaný, byl pouhá úklidová práce, něco, co si slíbila dokončit, než půjde do důchodu. Shrnutí kusých informací o rozptýlení londýnské židovské komunity v době moru v letech 1665 až 1666 — rabín, jehož si Židé přivezli, z Anglie uprchl ihned po vypuknutí epidemie; bohatí členové komunity utekli na venkov; pak několik dokladů o londýnských Židech v městských záznamech, než se komunita po pár letech znovu zformovala pod novým vedením. Nijak by ji nemrzelo, kdyby tu práci na jedno odpoledne opustila.

Přesto však váhala, vyptávala se Iana Eastona na podrobnosti z historie domu. Když se nakonec uvolila jeho žádosti

vyhovět, udělala to tónem, který nijak nepovzbuzoval romantické fantazírování ohledně sbírky starých listin pod jeho schody.

Tak tedy krátká vyjížďka do Richmondu s cílem prohlédnout si nějaké papíry. Podjala se jí s matným vědomím, že právě takové věci by měla dělat: vyrazit někam, když je venku hezky, dokud ještě může.

Když nasedla do auta, klíčky jí v ruce chřestily natolik, že je musela zkrotit pomocí obou dlaní, než dokázala vybrat správný klíč. K tomu, aby jej dostala do zapalování, potřebovala tři pokusy. Dnes je tedy špatný den. Bude si to muset zapamatovat.

Po dvaceti minutách zaparkovala v Richmondu a vydala se po cestičce z kamenů zpola zapuštěných v zemi. Když se před ní objevil dům, zpomalila. Ano, Ian Easton do telefonu říkal, že stavba je z konce sedmnáctého století, ale Helen to až do této chvíle považovala za nepravděpodobné — v okolí bylo jen málo původních domů ze sedmnáctého století a většina z nich byla vzorně zachovalá a zdokumentovaná až po poslední omšelou cihlu.

Nemohlo však být pochyb, že tenhle dům z oné doby pochází. Jak se tak rýsoval v chladném odpoledním světle, lišil se od svých sousedů do té míry, že budil dojem, jako by si sám pro sebe něco osaměle brumlal. Zdobené převisy, vsazené kamenné sochání v polovině průčelí z cihel se zaoblenými rohy, dokonce i malé okrouhlé kameny na cestičce k jeho masivním předním dveřím — nic z toho nepřipouštělo pochybnosti. Podobá tohoto domu byla zřejmou ozvěnou oněch nečetných zbývajících šlechtických sídel ze sedmnáctého století, i když ne tak okázalou. Přesto to však byla stavba očividně postavená v téže době někým, kdo měl značné bohatství a společenské aspirace. Také bylo dobře patrné, proč této budově chybí status a věhlas některých jejích současníků. Ať už se dům v době svého vzniku vyznačoval jakoukoli nádherou, zjevně ho napůl srazilo na kolena zanedbání — a ještě hůř, útržky lajdácké modernizace: nesourodý přístavek nalevo od hlavní-

ho vchodu, spíš viktoriánský než ve stylu anglického baroka; kus podřadného hliníkového okapu vložený mezi břídlíci, nejspíš kvůli nějakému dávnému zatékání; změt telefonních a elektrických kabelů ovíjejících dům a přetínajících rovné linie dělených oken.

Došla až ke dveřím, hůl jí na nepravidelných kamenech podkluzovala. Zpomalila, aby se jí zklidnil dech, zrychlený tou nezvyklou námahou. V úzkém okénku vedle dveří zahlédla odraz své shrbené postavy. Když se naklonila blíž, rozvlnil se, jako by byl na tmavé hladině potoka: bledá stárnoucí profesorka ve staromódním kostýmku. Nachýlená k jedné straně, opřená o hůlku.

Váhavě položila jednu ruku na chladivou cihlu vedle okna. Pak Helen Wattová nakoukla dovnitř jako obyčejná zlodějka. Sklo se zamžilo, jak na něj dýchla, ale když se vyčistilo, rozeznala v šeru předsíní, nejdřív matně, posléze však zřetelněji. Prudce se nadechla. Překlad nade dveřmi lemovali dřevění cherubínci. Další jim podobní věnčili horní okraj tmavého krbu. Právě takoví cherubínci zdobili polovinu dosud existujících šlechtických sídel a paláců v Surrey, třebaže jméno řezbářského mistra, jehož vizitkou kdysi byli, se nedochovalo.

Narovnala se a uchopila studené železné klepadlo. Ani hladký těžký kov, ani její hubená třesoucí se ruka nepropouštěly sluneční svit, který hýřivě zaléval všechno kolem: dveře, mramorový práh, rukávy Helenina vlněného kabátu. Údery klepadla tlumeně zavibrovaly mohutnými dveřmi a odumřely. A v tom tichu — v nezaměnitelném tichu starého domu — se jí na okamžik zmocnil starý známý pocit: neskutečná bolest z toho, že stojí tak blízko kusu historie. Pocit, jako by se v jejím nitru něco bez přestání propadalo — jako kdyby se ocitla v přítomnosti dávného milence, který kdysi znával každíčkou část její bytosti, ale teď se k ní odmítal hlásit.

Dveře otevřel vysoký muž s uhlazeným účesem. „Paní profesorko! Ani nedokážeme vyjádřit, jak moc si toho vážíme, skutečně...“ Ozvěna nervózního pozdravu Iana Eastona se odrážela v potměnělém vchodu, připomínajícím vstup do

jeskyně. Pokynul jí, aby šla dál, ale téměř ho nevnímala. Masivní dřevořezby, vysoký strop rámovaný ochozem, který shlížel ze druhého poschodí domu, řady obrazů v krabicích na kamenné podlaze. Vůně čerstvého nátěru.

Ian hovořil a vraštil čelo. „Už je to spousta let, kdy jsem byl vašim studentem, samozřejmě si na mě nemůžete pamatovat.“ Přinejmenším byl natolik dobře vychovaný, že ji ušetřil toho, aby to musela říct sama. Vedl ji dál do předsíně a zvolnil krok, aby mu stačila. „Je mi nesmírně líto, že vás obtěžujeme, určitě máte na práci důležitější věci.“

Zastavila se. Nad ní se rýsoval široký překlad s vyřezávanými cherubínky seřazenými jako vojáci na stráž.

Ian stanul vedle ní, ačkoli po zdvořilé odmlce pokračoval ve vysvětlování. Samozřejmě že když uviděl to, co považoval za hebrejské písmo, vzpomněl si na její odborné znalosti a zkušenosti v této oblasti. Kdyby mohla navrhnout, co by měli s těmi písemnostmi udělat, byl by jí vskutku neskonale vděčný, protože —

Dokonce i pod tenkou vrstvičkou prachu zářily hladké tváře cherubínků výrazem dětské moudrosti.

Ian mluvil, ale dům hovořil hlasitěji — ten dům ji téměř ohlušoval. Napadlo ji, že to, jak se svým bývalým studentem vycházela, bude možná velice důležité.

Přinutila se soustředit se na toho muže, ležérně, avšak pečlivě oblečeného, který se k ní při řeči nakláněl, jako by pořád ještě usiloval, aby se od své profesorky dočkal uznání.

„Jde o to,“ říkal právě, „že jsme už měli tolik potíží s těmi povoleními. V tuto chvíli by každé další zdržení...“

Pod Heleniným zkoumavým pohledem se nejistě odmlčel. Zbytek ponechal nevyslovený a vedl ji k hlavnímu schodišti. Měla čas prohlédnout si hojnost leštěného dřeva, masivní zábradlí a boční táflování s ozdobami na každém schodu i další umělecky provedené dřevořezby vystupující ze stěn, kde se schodiště stáčelo a stoupalo ke druhému podlaží — Ian ji však vedl za schodiště, kolem jeho základny, k místu s jednoduchým táflováním obrácenému pryč od vchodu.

Na malém karetním stolku u okna ležel jediný svazek v popraskané kůži. Vedle něj byly dvě stránky, o nichž jí Ian řekl po telefonu: první, které elektrikář vytáhl zpod schodiště, když objevil ty listiny.

Na okamžik si dopřála upřeně na ně hledět, prohlížela si silný papír, jehož se neodvažovala dotknout; pak kontrastem dvou abeced na stránce — portugalské písmo běžící zleva doprava, tu a tam přerušované hebrejskými větami v opačném směru.

Pomalu četla, jednou, podruhé.

Ianův hlas se ozval přímo za ní. „Bylo to tamhle,“ řekl a na něco ukazoval.

Zvedla oči. Ve zšeřelém koutku na úpatí schodiště, nedotčená oslepujícím světlem oken z podesty, byla malá dřevěná deska, kterou někdo násilím otevřel.

Helen si nevšímalá Ianovy nesmělé nabídky pomoci a přistoupila k otvoru. Zvolna se sehnula k podlaze, hůl se pod její vahou silně trásla. Poklekla před otvorem jako kajícnice.

Zůstala v té poloze dlouho, ruce tiskla ke studené podlaze a málem ji přemohla velká tíha, jako by se všechny její roky náhle proměnily v závaží. Dlouho jen hleděla na přeplněné police a dýchala velice tiše. Nakonec s vědomím, že by neměla, natáhla třesoucí se ruku, aby uchopila alespoň jeden list.

Jen na chvíličku. K jejímu úžasu stránka spočinula neporušená v jejích rozevřených dlaních, jako pták, který se tam pouze pro tento okamžik uvolil dosednout.

„Tady jste!“ zazvonil něčí hlas. Přes kamennou podlahu kráčela na klapajících podpatcích vysoká štíhlá žena.

„Moje manželka Bridgette,“ představil ji Ian.

Helen se donutila vstát a potrást hladkou rukou s prsteny, kterou jí Bridgette Eastonová podávala.

Vedli ji od schodiště do malé místnosti s vysokým stropem poblíž vchodu, od něhož táhlo. Ian na chvíli zmizel a vrátil se s konvicí čaje. Seděli naproti ní u těžkého dřevěného stolu pod třemi okny, zalévajícími místnost slunečním svitem a vysokými skoro jako člověk, se starodávným hrbolatým sklem,

jež měnilo nevelký zadní dvorek, obehnaný zdí, v zářivou impresionistickou krajinu a oslepovalo Helen.

„Pochopitelně hodláme udělat všechno tak, jak se sluší a patří,“ začal Ian.

Helen pomalu přikývla.

„Ale s touhle překážkou jsme nepočítali. Po všech těch ostatních, jimž už jsme museli čelit.“

Rozhostilo se krátké a stísněné ticho — dostatečně dlouhé na to, aby si Helen mohla Eastonovy důkladně prohlédnout. Ian a Bridgette. Dvě světlovlasé hlavy, manželčiny vlasy učešané a rovně spadající na ramena, manželovy jemné a řídnoucí. Ian a Bridgette Eastonovi: oblečení v elegantním formálním oděvu, třicátníci, se stěží postřehnutelnými vráskami kolem dosud mladých úst a očí. Mžikající v oděru čerstvé omítky a pilin, zády ke dveřím, jimiž bylo jen stěží vidět na tmavé vyřezávané schodiště.

„Kdy podle vás budete moci tu genuzu odvézt?“ naléhavě se zeptala Bridgette.

„Genizu,“ opravila ji Helen. „Jak jsem Ianovi vysvětlila po telefonu, ještě není jisté, jestli je to opravdu geniza. Víme jen, že některé z těch listin jsou psané hebrejsky. A...“ zhloboka se nadechla a přinutila se mluvit lhostejným tónem, „že obsahují korespondenci mezi rabíny ze sedmnáctého století.“

Bridgette se příjemně zasmála. „Že v tomhle domě někdy na začátku byli Židi, to je pravda, teta to vždycky říkala a záznamy to potvrzují. Ale rabíni?“

Bridgette měla dlouhé vláčné tělo tanečnice a — jak si Helen všimla — zvyk zaujmout na židli malebnou pózu, ne na ní jen tak sedět.

„Zatím ještě nevíme,“ odpověděla Helen velmi pomalu, „jestli tu nějací rabíni bydleli. Ty listiny sem mohly být přeneseny odjinud. Pokud jde o to, kdy je budeme moci přemístit a vy pokračovat ve své renovaci, záleží na stavu těch dokumentů. Než je bude možné bezpečně přenést, budou muset být ohodnoceny.“

Bridgette úsečně zavrtěla hlavou: to bylo nepřijatelné. „Richmondský památkový odbor ještě nezapomněl, že teta odmítla jejich návrh, aby se dům stal součástí každoročního pěšího okruhu. Už víc než rok jsme připraveni zahájit renovaci, ale odbor nám na každém kroku hází klacky pod nohy. Všelijaká několikaměsíční zpoždění kvůli těm nejobyčejnějším povolením. Vždyť se přece nechystáme měnit nic zásadního,“ Bridgette přezíravě mávla prsty. „Jenže oni jsou zřejmě ještě pořád hysteričtí kvůli tomu, že ve dvacátých letech byl srovnán se zemí Orleans House.“

„Jejich obavy jsou ovšem pochopitelné,“ skočil jí do řeči Ian. „Místních dějin si všichni ceníme.“

Bridgette v neposkvrněné bílé halence a s průsvitným zeleným šátkem kolem krku našpulila rty a naklonila se, aby nalila čaj. V tichu místnosti jantarová tekutina hlučně stékala do šálků. „Teta tu bydlela sama a nikdy nenechala udělat ani jedinou omítku. K tomu, aby se dům dal jakkoli využívat, je potřeba neskutečné množství práce. Každé další zdržení by v této fázi bylo...“ Bridgette si na kratičký okamžik přestala míchat čaj. Její úzké zápěstí s vkusnými lahvově zelenými náramky zůstalo přefáto lžičkou strnulou ve vzduchu, jako by se snažila zvolit přesná slova, jimiž by Helen varovala před jakýmkoli dalším pokusem mařit jí plány.

„Skutečně velmi politováníhodné,“ dokončil za ni Ian. Nespokojená Bridgette na něj významně pohlédla.

Až teď si Helen Iana Eastona vybavila: chlapecký student snažící se vtěsnat své vytáhlé tělo za seminární stoleček, který mu nikdy nevyhovoval. Jeden z těch příjemných mladíků z bohatší rodiny, oblíbených a užitečných na ragbyovém hřišti, dostatečně inteligentních, aby dokázali vystudovat střední školu, ale nikoli univerzitu. Přesto však, jak se upamatovala, se v jejích hodinách usilovně snažil, navzdory zjevnému nedostatku talentu.

Na policích za Eastonovými byly haldy knih vázaných v kůži a vybledlých sluncem: knih, které mohly být cenné, kdyby se jim dostalo patřičné péče. Tu a tam se na nich

porůznu vršily časopisy o designu s obrázky jednobarevného nábytku a nesourodého abstraktního umění.

Jeden dlouhý díl polic byl poset ohmatanými paperbacky, nepochybně pocházejícími z doby, kdy v domě panovala teta — ty se brzy dočkají vyhození, odhadovala Helen. Výchova, kterou jí poskytl společenský okruh jejích rodičů, byla sice v bleskurychlém zařazování neznámých lidí nelítostně návodná, nedalo se však popřít, že se vyskytly situace, kdy se takový trénink hodil. Už v tuto chvíli měla jasnou představu o Bridgettině postupně vymírající rodině se starým rodinným majetkem: na Ianovi se jim nepochybně líbilo všechno kromě — a o tom se mluvilo, leda když se napili — jeho nepopíratelně středostavovské výchovy. Jistě to byl typ rodiny velice liberální na slovní rovině, ale bylo nepravděpodobné, že by se svými činy výrazně odchýlila od svých privilegovaných kořenů. A nehledě na plány s galerií se Bridgette nejevila jako někdo, kdo by přinášel oběti umění. Možná Bridgette dychtila jen po puncu výlučnosti — nebo i po příjmu —, jež jim památka ze sedmáctého století přinese. Přesto však Helen cosi říkalo, že neklid Bridgette Eastonové neuhasí ani založení úspěšné galerie.

Způsobila to nebetyčná výška oken, nebo jen Helenina vlastní únava, že jí tolik připomínali děti? Ian a Bridgette Eastonovi, sedící u úzkého stolku přízemní místnosti svého dlouho očekávaného dědictví. Netušící, že skutečným pokladem v domě mohou být právě ty listiny, kterých se tolik toužili zbavit.

„Začnu,“ ujala se slova Helen, „jen jedním z mnoha možných vysvětlení toho, co váš elektrikář objevil za táflováním.“ Bridgettin obličej ztuhl. Na tom však nezáleželo, nežádavé puntíkářství mohlo být v tomto případě Heleninou výhodou. Vzala to od začátku. Vysvětlovala, jak se biblické čtvrté přikázání — ano, to o braní Božího jména nadarmo — v židovských komunitách od starověku vykládá tak, že žádný dokument obsahující Boží jméno nemůže být vyhozen, ale místo toho musí být pohřben, jako by se pohřbívala osoba (při slově sta-

rověk nabyl zrak Eastonových skelného výrazu, ale na to byla Helen zvyklá). Jak synagogy a náboženské komunity už od starověku uchovávaly truhlice takových listin zvané genizy, do té doby, než bylo možné pohřeb zařídit. Jak takové nejbohatší pokladnice obsahovaly nejen opotřebované modlitební knihy a náčrtý kázání, ale i světské materiály: dopisy, účetní knihy... mohly tam patřit vlastně veškeré listiny, vzhledem k tradičnímu židovskému zvyku začínat každý dopis větou *S pomocí Nejvyššího*.

„Je ten čaj moc horký?“ prohodila Bridgette.

Helen se pousmála, aniž zvedla ruku z klína. „Ještě chvíličku,“ řekla. Jako by tím, co jí bránilo zvednout křehký šálek ke rtům, byla teplota čaje, a ne jistota, že pohled na její třesoucí se ruce, které by čaj rozlily, by všechno prozradil... že by Eastonovi zahlédli nejen její chatrné zdraví, ale i její srdce, které jí tlouklo tak, jak už léta ne.

Zvýšila hlas jen do té míry, aby svým slovům dodala váhu, hovořila dál a Bridgette se obezřetně stáhla. Slyšeli Eastonovi o genize v Káhiře, s jejími doklady každodenního života Židů před více než tisíci lety, jejíž nálezy stále ještě třídí bezostyšně sobečtí vědci, přestože geniza byla otevřena v roce 1896? (Eastonovi zavrtěli hlavou, dva zdráhaví školáci přijímající napomenutí). Pokračovala, mluvila rychle, s vědomím, že začíná mít navrch a že nesmí zakolísat. Zdůraznila, jak obrovské mají štěstí, že se tyto listiny, ať už jde o genizu, nebo o nějaký jiný druh sbírky, našly v centru domu, ne ve sklepe s nestálou vlhkostí nebo v horkém podkroví. Vysvětlila jim trvanlivost lněného papíru, tak nepodobného modernímu celulózovému, s jeho fatálně kyselým ligninem.

Zatímco jí Eastonovi naslouchali, vyměnili si nenápadný pohled: šedovlasá modrooká vědkyně, kterou si — možná nemoudře — pozvali z univerzity a která jim teď přednáší o konzervaci dokumentů a sedí přitom u jejich stolu tak nehybně, až je to znervózňuje. Ruce v klíně, čaj nedotčený.

Nakonec to byl Ian, kdo vyslovil otázku, kterou Helen očekávala, i když nevěděla, v jaké podobě se vynoří. Postavil šálek

na talířek a mírně povytáhl obočí, jako by pro něj ten dotaz neměl žádný význam.

„Takže ty listiny odnesete do své komunity?“ Oba se na ni zahleděli.

„Já nejsem Židovka,“ opáčila nevzrušeně.

Ulevilo se jim tak očividně, až jí připadali pošetilí: drobné vrásky kolem úst se jim uvolnily, ruce v klidu spočinuly na dřevěném stole, Bridgette se lenivěji opřela. Neměla jim to za zlé. Zřejmě se domnívali, že když se její práce týká židovských dějin, znamená to, že ona sama je Židovka. A teď se ukázalo, co bylo za Bridgettinými varovnými pohledy určenými manželovi. Helen si mohla domyslet, že za tu hodinu od chvíle, kdy jí Ian zatelefonoval, měli Eastonovi čas začít litovat, co možná uvedli do pohybu. Třeba jim někdo řekl, že jestli se o tom doslechne židovská komunita, udělá jim ze života peklo. Představila si jejich další obavy: civějící žido-americké turisty klepající na jejich dveře, chraň Bůh. Nebo ještě hůř, Izraelce, kteří neztráceli čas civěním, nýbrž rovnou strhali nástěnné výtvary zavražděného židovského spisovatele Bruna Schultze ze zdi na Ukrajině a pašovali je do Izraele. Richmondští památkáři byli sice protivní, ale přinejmenším měli smysl pro protokol.

Ne že by ho Židé neměli, samozřejmě.

Helen nic neříkala, vyčkávala. A jak vteřiny plynuly, úlevu Eastonových skutečně vystřídalý rozpaky, které se během své kariéry naučila očekávat. Ve tvářích se jim objevila otázka tak zřetelná, jako by ji vyslovili nahlas: Co tedy Helen dělá u jejich stolu? Co vedlo nežidovskou ženu její generace k prapodivnému životu odbornice na judaistiku?

„A neměli bychom nechat na nich, aby se o ty listiny postarali?“ navrhl Ian opatrně. „Na Židech,“ dodal.

„Ne!“ To slovo bylo venku dřív, než ho Helen mohla zachytět — a v tichu, jež následovalo, zněl nevyslovený zbytek věty: *Ty listiny jsou moje.*

Instinktivně vstala od stolu, jako by chtěla uniknout zahánění z toho, co si o její odpovědi musejí myslet — akade-

mická malost, křesťanská arogance, prachobyčejná touha vlastnit.

Eastonovi vstali spolu s ní.

„Chci tím říct,“ vysvětlovala, „že ty listiny jsou vaše i moje — patří nám všem, jsou to dějiny Anglie. Jejich místo je na některé z velkých univerzit, kde probíhá výzkum.“

Slova, která nikdo nemohl vyvrátit.

„Okamžitě dám vědět svému vedoucímu katedry a zahájíme proces akvizice. Ozve se vám pracovnice naší knihovny.“ Potom dodala: „Samozřejmě dostanete zapláceno.“

Eastonovi se zatvářili neutrálně, ale Bridgettin obličej maličko zčervenal. Její manžel byl snad příliš úzkostlivě přepjatý, než aby se staral o peníze; Bridgette chtěla vědět kolik.

Ianův pohled se střetl s Heleniným — a ona pochopila, že i navzdory svému stylovému oblečení a pěstěným rukám je to přímý člověk. „Hlavní je udělat to, co je správné,“ řekl. „A přemístit ty listiny, abychom mohli pokračovat v renovacích.“

Helen přikývla — a pokračovala, jako by její další žádost byla úplně nabíledni. „Abych získala podpůrné argumenty, proč by měla univerzita ty dokumenty zakoupit,“ pronesla, „poprosím vás o tři dny na základní vyhodnocení. Budu to muset udělat tady. Nechci riskovat přenášení choulostivých listin; to je úkol pro školené restaurátory.“

Bridgette to zjevně podráždilo.

„Slibuji vám, že bez vašeho svolení nebudu z domu nic odnášet.“

Bridgette vrhla rychlý pohled na Iana, jako by ho varovala, aby neodpovídal.

Helen pečlivě volila další slova. „Pokud bude mít univerzita o odkup zájem, požádají vás, abyste sem pozvali externího odhadce — možná ze Sotheby's — kvůli stanovení ceny.“

Bridgette povytáhla obočí. Sotheby's.

„Vzhledem k vaší situaci jsem si jistá, že bude možné je přesvědčit, aby postupovali rychle,“ prohlásila Helen. „Naše archivy vlastní rozsáhlou sbírku z období interregna a skutečnost,

že vaše listiny zřejmě pocházejí z té doby, bude možná zcela stačit k tomu, aby je knihovna koupila.“

Obrátila se k Ianovi a nasadila masku mírné profesorské netrpělivosti. „Musím vás varovat,“ řekla, „že kdybyste si pozvali sběratelské nadšence, aby si dokumenty prohlédli a vyjádřili se k nim, pravděpodobně by to nejen poškodilo listiny, ale i odradilo vážné zájemce.“ Z Iana přenesla pohled na jeho ženu a chvíli se jí dívala do bystrých nehybných očí.

„Domluveno,“ odpověděl Ian. Vzal manželku za ruku, která se v jeho velké dlani úplně ztrácela; Bridgette mu ji po letmém zaváhání s nepatrným úsměvem stiskla. Ianův obličej se rozzářil úlevou. „Jen krátké zdržení, než budou ty papíry pryč. Vypadá to, že se své galerie dočkáme, ne?“ Políbil Bridgette na vršek zlatých vlasů a ona se po chvíli konečně usmála upřímně.

V oslepujícím vzorkovaném světle z oken Eastonovi dohodu zpečetili několika závěrečnými zdvořilostmi. Helen zřetelně cítila, jak si oddechli. Ve skutečnosti jim bylo jedno, jestli listiny skončí na univerzitě, v Britské knihovně nebo třeba na izraelském vrchním rabinátu. Budou moct přátelům vyprávět, že se zachovali správně. Obstáli ve své vlastní zkoušce, a když se jejich milovaná budoucí galerie ocitla v ohrožení kvůli dvěma policím přeplněným podivnými semitskými písmenostmi, nepropadli předsudkům. Teď budou odměněni cennou historkou, kterou budou moct dávat k lepšímu při skleničce jako důkaz mimořádné povahy jejich náročného starého domu. A nejen to; jako ctnostným postavám z pohádky se jim dostane pytle zlaťáků a splnění naléhavého přání — aby ty nesrozumitelné pozůstatky, čísi dávno mrtvé naděje, modlitby nebo zármutky, osiřelé pod jejich schodištěm, na dobro zmizely.

Ale ty listiny. Poté co se s Eastonovými rozloučila ve dveřích, našla Helen útočiště v autě. Zavřela oči a vychutnávala si v duchu ten obraz: dva mělké regály plné dokumentů, viditelné obdélníkovým prostorem, který elektrikář odkryl v boční stěně schodiště. Srovnané tak dokonale jako obsah

malé knihovny. Složené, víc než tři sta let staré dopisy s rozlomenými voskovými pečeti, seřazené vedle nesvázaných přeložených archů papíru a vybledlých kožených hřbetů. A jeden volný zažloutlý list, zapadlý do mezery po svazku, který vyndal elektrikář. Vkleče na studené podlaze v tom stinném koutě pod schody se Helen natáhla a dotkla se ho, jako by její touha po doteku byla stále úplně přirozená. Žízeň, která si zasloužila uhasit.

Jediná stránka popsaná inkoustem, spočívající na rozechvělém lůžku jejích dlaní. Graciézní a lehká ruka pisatele, hnědý vybledlý inkoust. Portugalská a hebrejská slova byla tu a tam zakončena výraznými vysokými oblouky, které se nakláněly dozadu přes písmena, jež zdobily: stříšky portugalských písmen skloněné doleva a u občasných hebrejských slov doprava, dlouhé nepřerušované linie postupující shora dolů jako řady zpěněných vln přibližujících se k pobřeží, jedna za druhou, působící závrať.

V dutém tichu pracovny zachytila ve skleněném ciferníku hodin na stole svůj obraz. Přestože byl rozmazaný, nic nemohlo skrýt ostré svislé čáry věznicí její ústa ani napjatou linii brady a provazce šlach na krku, prozrazující vynechávaná nebo uspěchaná jídla. Tváře, strmě se svažující z vysokých okrouhlých lícních kostí, byly bezbarvé, zvlněné vráskami. Na okamžik spatřila svou tvář tak, jak ji asi vidí její mladší kolegyně. Naklonila se blíž, pravidelně dýchala a pozorovala, jak se sklo pokrývá jemnou mlhou.

Kdysi dávno to byl obličej, který budil pozornost, ne-li svou krásou, pak jinou vlastností.

Nejupřímnější obličej, jaký jsem kdy viděl, řekl jednou Dror. Někdy však pravda bolela.

Odvrátila se od obrazu; nebude se oddávat klamavým představám o tom, jaký by byl její život, kdyby se byla narodila s jiným obličejem.

Zaklepání na dveře. „Vstupte,“ řekla.

Byl mladý, vysoký. Vešel do pracovny, sundal si čepici a zasunul si ji do kapsy džínů. Na sobě měl tričko a vlněnou košili: dostatečně ležérní, aby nad tím povytáhli obočí i ti zaměstnanci katedry historie, kteří si o sobě mysleli, že jsou na takové názory příliš moderní.

„Profesorka Wattová?“ zeptal se.

Vzedmula se v ní stará bojovnost. Dlouho platilo, že z ní kolegové měli strach, než jí snaha o jakoukoli interakci začala dělat příliš velké potíže. „Jdete pozdě,“ řekla, „pane Levy.“

Sledovala, jak Aaron Levy zaznamenal její napomenutí. Nezdálo se, že by ho nějak vyvedlo z míry. Měl štíhlou postavu a pohledný obličej, ale i americky měkká ústa. Výsledkem byla ona sebejistá přátelskost, která se mohla každým okamžikem změnit v úsměšek.

„Omlouvám se,“ opáčil. „Autobus měl zpoždění.“

Mluvil se slabým přízvukem. Nečekala, že bude tak židovský. Mohou z toho být problémy. Zneklidňovalo ji však něco jiného. Další bludná jiskřička paměti. Dror.

„Mohl jste zatelefonovat,“ řekla.

Prohlížel si ji. „Omlouvám se,“ zopakoval klidně. Spíš odvetný tah než omluva.

Uvědomila si, že na něj zírá. Posbírala veškeré soustředění. Nedopustí, aby z ní rozrušení jediného dne udělalo hlupáka. Ano, Aaron Levy se vyznačoval fyzickou podobností s někým, na kom jí hodně záleželo. A co má být? Lidé jsou si občas podobní.

„Uvědomujete si, pane Levy,“ otázala se úsečně, „že se od vás bude vyžadovat profesionální přístup?“

Tváře mu zrůžověly překvapením a pobouřením. Vzápětí se mu však podařilo docílit záměrného ústupu k ležérnosti. Viditelně se uvolnil a mírně se prohnul v zádech, takže se jeho hubená postava opírala o zeď. Kolem očí se mu objevily vějířky vrásek a ve tváři se usadil uličnický výraz. Pochopila, že je zvyklý dosáhnout u žen svého pomocí flirtování.

„Výzvy mám docela rád,“ řekl. Ne, ujistila sama sebe — vůbec není jako Dror.

„Jde o ty listiny,“ pronesla zřetelně. „O dokumenty, které se našly v Richmondu. Nebo vám Darcy tu situaci dostatečně nevysvětlil?“

Pozorně ji sledoval. Così v těch očích problesklo a spojilo se s jejím pohledem, tentokrát vážně — jako by uhlazený Aaron Levy zívł a odešel z oslavy a místo sebe tam nechal někoho jiného. „Andrew Darcy říkal, že k poslednímu objevu tak staré nedotčené genizy muselo dojít před víc než padesáti lety.“

„Šedesáti,“ upřesnila. „Ale jestli jde o genizu, to budeme vědět jistě teprve po prozkoumání těch listin.“

„Prý byste mohla potřebovat někoho, kdo umí hebrejsky a portugalsky.“

„Oba jazyky ovládám dokonale.“

Založil si paže na prsou.

„Pokud se toho úkolu ujmete,“ řekla, „strávíte následující tři dny prováděním mých pokynů. Na základě toho, co už jsem sdělila Jonathanu Martinovi,“ — vedoucímu katedry historie, jehož blízký vztah k vicekancléři a dlouho pěstovaný cíl zastínit konkurenční University College London, mohly konečně zapůsobit v Helenin prospěch — „by měl brzy začít proces akvizice. A za předpokladu, že ohodnocení dokumentů půjde dobře, se je univerzita pokusí koupit. Pokud se to podaří, v což doufám..., a pokud budou vaše schopnosti dostatečné, což teprve uvidím —“ nechala ta slova chvilku viset ve vzduchu, „mohla bych vám možná nabídnout příležitost zabývat se těmi listinami i v budoucnu.“

Neodpověděl.

„Pochopitelně by to znamenalo zdržení vaší disertace. Prý už se s ní lopotíte poměrně dlouho?“ Vyčkávala, záměrně ho provokovala, ačkoli ji její vlastní pichlavost překvapovala. Nebyl žádný důvod pro pocit, který v ní plápolal, jako by byl Aaron Levy hrozbou, kterou musí za každou cenu zaplašit. Byl to postgraduální student, nic víc — a podle toho, co slyšela, student s dosti špatně zvoleným cílem.

Darcy ji informoval, že Aaron Levy zkoumá možné spojitosti mezi členy Shakespearova okruhu a Židy, kteří do alžbětinského Londýna uprchli před inkvizicí. Helen připadalo, že je to téma vhodnější pro katedru anglistiky, ale Aaron zjevně pro svůj vybraný předmět agitoval tak dlouho, až Darcy souhlasil. Mladý pan Levy hledal zejména důkaz, že Shakespearův Shylock nebyl vytvořen pouze podle neblaze proslulého doktora Lopeze — židovského lékaře královny Alžběty, který byl popraven za údajné plánování její vraždy —, ale i na základě styků s jinými tajnými Židy, s nimiž se Shakespeare znal. Ambiciózní a pravděpodobně odvážné téma pro disertaci.

Kdyby se byl Aaron Levy rozhodl zkoumat Shakespearovy katolické kořeny, mohlo to být jiné; tato oblast byla relativně nedávno obdařena ohromujícím čerstvým důkazem — náboženským pamfletem nalezeným v podkroví Shakespearova otcovského domu. Tento jediný dokument obrátil související část shakespearevských studií naruby, oživil ji a mladým historikům poskytl pro nejbližší roky prostor k produktivnímu výzkumu. Shakespeare jako tajný katolík, Shakespeare jako katolický mistr v útěcích z pout, vkládající do textů rafinované komentáře přímo pod dohledem protestantské monarchie — tam byl neprobádaný terén.

Naopak oblast Shakespeara a Židů byla zmapovaná dobře. Kromě *Kupce benátského* a několika letmých či pochybných odkazů v jiných textech se ve hrách žádné zmínky o Židech nevyskytovaly... a kromě her neexistovaly téměř žádné přímé důkazy ke zkoumání. Jistě, spekulovat se dalo o čemkoli: o Shakespearově údajné Černé dámě či Krásném mladíkovi, nebo klidně o tom, co Pěvec avonský nejraději snídal. Bez důkazů však zůstávala tvrzení o jakýchkoli náznacích přítomnosti Židů v Shakespearově díle pouhými teoriemi — a Shapiro, Katz a Green, kromě jiných, tyto teorie vyčerpávajícím způsobem pokryli. Jestliže tedy vůdčí osobnosti oboru nebyly schopné najít nic zásadnějšího, jaká byla pravděpodobnost, že se to podaří americkému doktorandovi? Podle Darcyho s tím ten mladík zápasil, ačkoli byl slibný.

Aaronův výraz nic neprozrazoval. Zvolna neutrálně přikývl.

„Ty dokumenty jsou v Richmondu,“ mluvila Helen dál, nyní energicky. „V domě ze sedmnáctého století patřícím manželům Eastonovým, kteří ho zdědili po tetě. Záznamy, které jsem zatím viděla, svědčí o tom, že dům byl postaven v roce 1661, a to portugalskými Židy. Dům pak v roce 1698 změnil majitele a posléze znovu v letech 1704 a 1723. Jedno křídlo bylo strženo a opět postaveno v devatenáctém století a roku 1910 dům koupila rodina dotyčné tety — a pak ho nechala chátrat. Podle všeho pan Easton asi před deseti lety navštěvoval můj seminář dějin sedmnáctého století, kde jsem se zřejmě zmínila, že jsem napsala několik článků o židovských konvertitech v době inkvizice. Díky tomu jsem jediným odborníkem na židovské dějiny, kterého kdy potkal — a proto když se u nich v domě v prostoru pod schody našly jakési hebrejské písemnosti, po letech zavolal právě mně.“ Cítila, že se jí na rtech objevil trpký úsměv. „Sama jsem se na pana Eastona nepamatovala. Zřejmě mi připadal nevýrazný. Zato teď,“ dodala, „na mě zapůsobil dostatečně silně.“

Po chodbě šlo několik Heleniných kolegů. Hluk kroků silil a zase slábl, studené viktoriánské chodby dodávaly jejich pohybu heroické rozměry. Položila ruku na stůl, jako by chtěla něco uvést v rovnováhu — ale do hnědých očí Aarona Levyho padlo bledé světlo od okna a dodalo jim mírnost, která se jí vysmívala: Helen Wattová, šedesát čtyři let. Strážkyně obnošených názorů a zklamání. Cestičky její mysli jsou jako stupně starého schodiště, prošlapané nohama, po nichž je dávno veta. Cítila, jak se rozvlnila nehybnost její svatyně lemované knihami: jen slaboučký záchvěv paměti, který ji však přesto zarazil. Vůně pošlapaných bylin, prachu. A náhle olověný děs v jejích měkkých útrobách. Ano, Dror měl tytéž pevné kudrny, oči ve tvaru mandlí. Ale přitom úplně jiné. Na okamžik měla před sebou Drorovu tvář: jeho opálenou pleť, jeho čelist, jeho hovořící rty, rozhodné a nešetřící. *Helen. To není pravda. Ty víš, že není.*

Setřásla ten útok. Za ním prázdnota jako ozvěna.

Bylo jasné, že pohled na ty listiny ji rozrušil. Proč by se jí jinak v mysli vracelo to, co je dávno mrtvé?

Elektrický přímotop tiše klapal. Naproti jejímu stolu stál doktorand, kterého nikdy předtím neviděla, možná o čtyřicet let mladší než ona. Díval se na ni a plně se soustředil, jako by slyšel všechno: to, co říkala, i to nevyřčené.

Uvědomila si, že Aarona Levyho zatím nevyzvala, aby si sedl. „Jde o období interregna,“ odpověděla na otázku, kterou nepoložil. Její hlas byl slabší, než zamýšlela. Vzchopila se a pokračovala. „První dokument, který jsem viděla, je z podzimu 1657.“

Uznale zabručel. Rok 1657. Rané dny znovupřijetí Židů do Anglie, po téměř čtyřech stoletích oficiálního vyloučení.

„To, jestli bude univerzita schopná listiny získat,“ mluvila dál, „bude záležet na rozmaru vicekancléře, rozpoložení univerzitní knihovnice a samozřejmě na spolupráci s Eastonovými. Právě jimi jsem si jistá nejméně. Přestože rabínovy dopisy schované pod jejich schody pro ně budou jistě zvláštností, o níž budou s potěšením rozprávět u vína, není to historie, kterou by rádi vystavovali ve své galerii. Jsou v té věci zdvořilí, to ano. Ale takovou spolupráci už jsem zažila. Nemá dlouhé trvání. A —“

„Co je v těch listinách?“ přerušil ji.

„Listiny, jak už jsem říkala, jsou z období —“

„Ano,“ opáčil náhle se skutečným zaujetím, „ale co jste tam četla?“

„Zdá se mi,“ řekla pomaleji, aby dala najevo nelibost nad tím, že ji přerušuje, „že jistý rabín HaCoen Mendes, zřejmě pokročilého věku, sem přijel z Amsterdamu a roku 1657 se s několika pomocníky usadil v Londýně. Pokud jde o to, co jsem četla, pane Levy, je to kopie dopisu, který tento rabín HaCoen Mendes poslal Menašemu ben Izrael.“ Odmlčela se, aby to jméno mohlo patřičně vyznít, a s potěšením zaznamenala, že se Aaron překvapeně napřímil. „Pozoruhodný dopis,“ pokračovala. „Byl napsán těsně před Menašeho smrtí. Je tam

také modlitební kniha vázaná v kůži, vytištěná v Amsterdamu v portugalské a hebrejštině v roce 1650.“ Zaváhala. „Už teď mohu říct, že jde o významný materiál. Sám dopis, i kdyby se ukázalo, že je to jediný čitelný dokument z celé sady, se obrací k Menašemu velice osobně, nemluvě o tom, že potvrzuje několik faktů o anglické židovské komunitě, které byly dosud oblastí čiré spekulace. Domnívám se, že je to navýsost šťastný objev.“

Jeho povytažené obočí jako by říkalo: *To je hodně slabý výraz.*

Pokračovala. „Ten nález je potřeba držet v tajnosti, dokud univerzita nedokončí proces akvizice. Dala jsem příslušným lidem zcela jednoznačně najevo, že by na tom měli pracovat, a to rychle.“ Třebaže to znamenalo žádat o pomoc Jonathana Martina — a pak stát a mlčet, když se vychloubal, jaké fondy a politický kapitál má k dispozici. „Jestli bude akvizice úspěšná,“ řekla, „na listinách bude pracovat univerzitní laboratoř a poté bychom měli mít možnost studovat je v knihovně.“

„Takže,“ odpověděl pomalu, „dokud ty listiny univerzita nezíská a laboratoř neošetří, nemáme k nim přístup?“

„Naopak.“ Nadechla se. „Vypadá to, že jsem získala svolení, abychom je tři dny zkoumali na původním místě, než budou převezeny k ohodnocení.“

Zvědavě se na ni podíval. Pak se jeho pohled zvolna přesunul za ni, ke krbu. A nad něj, k zarámované skice, která tam visela, načrtnuté chvatnými, avšak jasnými liniemi: profil hory s plochým vrcholem, osamoceně stojící v poušti poseté balvany.

Byla to silueta, kterou její kolegové z katedry historie nijak nekomentovali — pro ně dozajista představovala jen jakousi anonymní stolovou horu v anonymní poušti. Ale Žid — americký Žid, který nepochybně navštívil Izrael v rámci nějaké filozoficky vážné výpravy za heroismem a mučednictvím — by poznal Masadu. A pomyslel by si, že každá nežidovská britská profesorka, která si nad krb pověsí obrázek Masady, trpí romantickým filosemitismem — nebo ještě hůř, štiplavou sentimentalitou lidí, kteří poetizují mučednictví Židů.

Když se Aaron obrátil zpátky k ní, tvářil se pobaveně. Ať si myslí, co chce, řekla si. I kdyby mu to měla vysvětlovat až do posledního detailu, nikdy by nepochopil, proč má někdo jako Helen kresbu Masady naproti svému pracovnímu stolu, kde ji musí mít každý den na očích... zarámovanou připomínku, která ji trestá, kdykoli pocítí touhu hýčkat si představu, že její život mohl vypadat jinak. A také připomínku oné jediné víry, která jí stále poskytuje náznak útěchy, i dlouho poté co přestala v útěchu věřit — víry, že dějiny, ačkoli jsou bohem bez duše, člověku vždycky poskytnou to, co musí být pochopeno.

A protože dějiny se vůbec nestarají o to, jestli lhotejní lidé ponechají jejich poselství nepřečtené, trvala na tom, že se bude starat ona. Ona, Helen Wattová, sbírala jakékoli důkazy — zasvětila svůj život sbírání každého kousku důkazů, zachraňování opomíjených maličkostí dávných životů.

Znovuvytváření nádoby rozbité surovou rukou.

Přesto v ní přetrvával nepříjemný dojem, jako by Aaronovi Levymu právě vyzradila něco soukromého — jako by nějak mohl vycítit všechno, co v ní náhlé objevení těch listin zřejmě uvolnilo. Odvrhla ten pocit. Není tak bláznivá — aspoň zatím —, aby ji tak snadno vykojčila podobnost... ani aby si myslela, že ta podobnost dává cizímu člověku moc poskvřnit, co nesmí být poskvřněno.

„Rozumíte tomu, co od vás vyžadují?“ zeptala se. „Potřebuji asistenta schopného pracovat efektivně a na vysoké úrovni.“

Připravila se na otázku, která se nabízela: proč to tak spěchá? Dokonce i doktorandovi muselo být jasné, že tři dny jsou na skutečné bádání málo — a že univerzitu nakonec ke koupi nepřesvědčí jejich názor, nýbrž názor odborníků ze Sotheby's. Právě tak nemohla mít vědkyně Helenina věku, již do povinného odchodu do důchodu zbýval necelý rok, žádné myslitelné iluze, že dráhu své kariéry změní úsilím o podlouný přístup k písemnostem, které ještě ani nebyly zapsány do katalogu. Připravila si protiargument: jde jí jen a jen o listiny samotné — a kvůli nim si ty tři dny vyžádala. Rukopisy tam

ležely bez pohnutí víc než tři sta let. Očekávaly dotek lidských rukou. Když teď byly konečně objeveny, by bylo nesvědomitě otálet.

Nesvědomitě. Jasně, racionální slovo.

Za ním jí však tanula na mysli jiná pravda. Neochotně se přiměla přiznat si ji: jediná skutečná naléhavost tu pramenila z potřeby nemocné ženy zabránit prodlení. Z toho zlověstného dojmu, který začala mít v okamžiku, kdy listiny poprvé spatřila: z ohromujícího pocitu, že její rozum — jediné útočiště ve všem unaveném lomozu světa — není nic než troud.

K jejímu překvapení se však Aaron zřejmě rozhodl její pohnutky nezpochybňovat. „Půjdu do toho,“ řekl. S hlavou mírně nakloněnou na stranu se znovu povzneseně usmál a dodal: „Myslím, že na příští tři dny se můžu uvolnit.“

Téměř se zasmála jeho zřejmé potřebě ukázat svou důležitost.

Pomalu položila ruce na desku stolu. Pravá ruka zůstala na okamžik v klidu. *Nepřátelské ruce* — v duchu nechala ten výraz dlouho znít.

Vstala. Zrak mu padl na její hůl, pro niž se natáhla úmyslně rázně: do jejího chatrného zdraví mu nic není.

Když se znovu setkali pohledem, cítila jeho záměrnou lhostejnost. Pustila ho ze dveří a pak za nimi oběma energicky zavřela.

Zamířil k východu do ulice a nezpomalil, aby srovnal svůj krok s jejím. Jak šla za ním, její hůl vytukávala dutý rytmus. Krácel lehce a jeho vysoká postava ovládla chodbu.

Budou společně pracovat na hledání toho, co jim je souzeno objevit. Nelíbila se mu. Ale ani ji nelitoval. Aspoň to.

2

15. listopadu 1657

9. kislevu 5418

Londýn

S pomocí Nejvyššího

Učenému Menašemu ben Izrael

Píši ti a mé srdce se chvěje nad smrtí tvého syna.

Zpráva, že byl vzat ke svým praotcům, mne dostihla teprve po mém přjezdu sem do Londýna. Prý jsem přijel jen nemnoho dní poté, co jsi z tohoto rušného města odjel ty, abys odvezl tělo svého syna zpátky do Holandska. Řekli mi také, že jsi nemocen a že tvůj spor se zdejším společenstvím se ke konci vyostřil.

Chovám naději, že až doprovodíš synovo tělo k odpočinku, i ty sám nalezneš útěchu a vrátí se ti také zdraví.

Jelikož s tebou nemohu hovořit a důvěrně ti radit přímo, svěřuji nyní svá slova papíru prostřednictvím pomocníka, který je zapisuje. Nežádám, abys mé rady ctil, neboť máš jistě lepší rádce než člověka tak slabého, jako jsem já. Přesto tě, můj ctěný příteli, znám od časů, kdy jsi byl dítětem na klíně svého otce, mého přítele. Proto tě prosím, abys v této záležitosti vyslechl můj hlas.

Píši ti nyní, aby tato slova na papíře co nejvíce ulehčila tvému srdci. Po Londýně se říká, že ses domníval, že tvé poslání zde selhalo. Já však věřím, že během svých dnů v Londýně jsi zasadil odolný stromek. Tato země poskytne útočiště našim pronásledovaným soukmenovcům, rozhodně ne za mých dnů a možná ani za tvých, ale jistě během života těch, které nyní nosí matky v náručí. Tak pravil stařec: Jako chlapec jsem sklízel ovoce ze stromů, jež zasadili mí předkové. Nežádá se tudíž ode mne, abych zasadil stromy, které budou živit mé vnuky?

Přicházím nyní s nadějí do téhož Londýna, který ty káráš. Odjel jsem z Amsterodamu nikoli proto, že jsem musel, neboť jsem tam byl i ve své slabosti požehnán podporou našeho společenství a pomocí svých studentů, takže moje chudoba nebyla v tom měšťtě břemenem. Přesto jsem se rozhodl vyhovět výzvám svého synovce a strávit své zbývající dny zde v Londýně — ano, právě v onom společenství, jež odmítlo tvé velké naděje.

Tvá doufání byla vskutku velká, příteli. Neexistuje vznešenější práce než ta, již ses ujal, a záruky, které se ti podařilo pro Židy této země získat, přesahují vše, čeho před tebou dosáhli jiní. Žádný člověk však nemůže přivolat Mesiáše bez pomoci, jakkoli jeho nářek i nářky našeho lidu otrásají zemí.

Snažně tě tedy prosím, abys ustal ve svých hořkých výčitkách, které nenechávají tvou duši v klidu.

Tvůj otec, nechť je požehnána jeho památka, ti možná nikdy neřekl, že on a já jsme bok po boku snášeli ukrutnosti španělské inkvizice. Spolu jsme trpěli a zakoušeli věci, které nebudu popisovat; tvůj otec byl na mučení povolán třikrát a já dvakrát, přičemž podruhé jsem přišel o zrak. Můj sluch však zůstal bez úhony a spolu s tvým otcem jsem denně slýchal křik těch, kdo hořeli na hranici. Nemysli si, že všechna jejich slova byla svatá.

Neodsuzuj tedy ty, kdo vyslyší volání strachu.

Kéž jsou jména mučedníků požehnána.

Jestliže má slova zraňují, nechť řežou jako lékařův nůž, aby navrátila zdraví. A nechť mé vlastní nedokonalosti, nesčetné jako zrnka písku, mé poselství nezmaří.

S pomocí Nejvyššího dopřela má loď klidnými vodami do Londýna a můj synovec Diego da Costa Mendes zajistil pro mou domácnost malý dům na Creechurch Lane. Během svých zbývajících dnů budu nabízet své učení těmto Židům, kteří se tak zvolna vydávají na cestu, již sis pro ně představoval. Vyžádali si mou skrovnou učenost, můj milý Menaše, protože na sílu té tvé nejsou připraveni. Musíš tedy vědět, že tvé nejdražší poselství naděje vskutku vstoupilo do jejich duší.

Jsmo čtyři: já, moje hospodyně a dva sirotci, které jsem vzal s sebou, syn a dcera rodiny Velasquezovy z Amsterodamu, oba

obdařeni inteligencí, ačkoli mladík je ve svém studiu líknavý a jen stěží jej k němu znovu přivádím. Ven se vydávám jen málo, neboť nijak nedychtím po dívech města, jež mé oči nevidí, ale toužím jen pracovat až do dne, kdy si zdejší společenství zaslouží většího vůdce, takového jako ty. Modlím se, abys až do toho dne setrval v dobrém zdraví. Mluvím ve víře, že duševní i tělesná trýzeň jsou jen dvěma stránkami téže mince, a prohlašuji otevřeně, že se obávám o tvé zdraví; dokud je totiž Nejvyšší dává, žádá zároveň, abychom je opatrovali.

Příteli, naléhavě tě prosím. Nepoddávej se temnotě. Nedostatek naděje, jak jsem zjistil již dávno, je smrtelná choroba. A u někoho tak vysoce váženého, jako jsi ty, nejde jen o zhoubný vliv na jednu vzácnou duši, ale o nákazu, jež by mohla uvrhnout do tmy mnoho ostatních. Pamatuj, že světlo, které neseš, byť by se chvělo, přece ozařuje našemu lidu stezku. Nes je. Neboť v tomto světě není jiné možnosti.

Kdybych se s tebou jen mohl podělit o trpělivost slepců.

Kéž ti Nejvyšší poskytne útěchu, stejně jako všem truchlícím Sijónu a Jeruzaléma.

R. Moše HaCohen Mendes

3

2. listopadu 2000

Londýn

Profesorka Helen Wattová řídila pomalu a na Aarona se ani jednou nepodívala. Během dvacetiminutové cesty ze své pracovny odpovídala na Aaronovy otázky jen zběžně — jako kdyby si rozhodnutí přizvat ho ke svému výzkumu rozmyslela a jen vyčkávala na příhodný okamžik, kdy ho bude moct vykázat z auta.

Pokud své volby litovala, nebyla sama. Čím déle jeli, tím silnější měl Aaron pocit, že udělal chybu, když Darcyho nabídku přijal — *malá pauza, pokud budete pro, taková prácička pro jednu mou kolegyni, která potřebuje krátkodobou výpomoc*. Žádost podal tak, že ji nebylo možné odmítnout — se svou vždy přítomnou suchou veselostí, která, jak byl Aaron přesvědčen, byla na anglickém genomu vytetovaná hned vedle suchého zoufalství.

Možná však ta veselá část byla něčím, čeho člověk dosáhl až po získání doktorátu. Aaron zjistil, že když se anglických doktorandů zeptá *Jak ti jde disertace?*, dočká se pouze variace na téma *Příšerná dřina*. Na rozdíl od Spojených států pak nenásledovala výzva, aby se dotyčnému svěřil s vlastními problémy, ani návrh, aby si společně zašli na drink nebo zaběhat do parku a vzájemně se politovali. Byla-li tu v Londýně k mání družnost, Aaron nevěděl, jak se k ní dostat. Nebo se anglickým doktorandům prostě nezamlouval. Ta naprostá svoboda, již tu jakožto doktorand požíval — žádné semináře ani zkoušky, jen spousta času na výzkum a psaní —, se ve skutečnosti brzy ukázala jako oslavovaná podoba osířelosti. Proto ho polekalo, když ho na chodbě pozdravil Darcy, i když chtěl mluvit jen o možnosti prokázat službu kolegyni, která se zabývá *nějakými zajímavými papíry*. Celý ten rozhovor

trval možná minutu; když Aaron souhlasil, Darcy mu mírně poklepal na rameno — *to jste hodný* — a pak se otočil, pozdravil kolemjdoucího kolegu a Aarona propustil. Až později Aarona napadlo, jestli ta otázka nebyla jakási zkouška. Že by Darcy uhodl, jak daleko má Aaron k jakémukoli významnému pokroku s vlastní prací? A pokud ano, byla nabídka krátkodobé spolupráce na projektu ve skutečnosti anglickou formou disertační eutanázie? Měl odmítnout.

Když je teď odpolední provoz unášel pryč z jemu známých čtvrtí Londýna vstříc elegantním předměstím, Aaron se nemohl zbavit pocitu, že je v pasti, že je proti své vůli odtahován pryč od povinnosti, kterou nutně potřebuje splnit. Nebo to bylo smrtelné lože, u něhož potřeboval stát? V části města, kterou právě nechali za sebou, byl skrytý kout knihovny, kde trávil téměř každou minutu posledních čtrnácti měsíců. Shakespeare a sefardští Židé: výzkum, který nepřinesl nic souvislého, jen provokující útržky informací, odolávající veškerým jeho pokusům vytvarovat je do podoby argumentu... a který dokonce i během této krátké nepřítomnosti bude vychládat v nepoddajnou skálu.

Automobil Helen Wattové, jednoduchý tmavomodrý Volkswagen, působil dojmem nechráněnosti, pramenícím z absence doplňků i nepořádku. Žádné obaly od jídla, žádné obálky popsané zezadu pokyny, jak se někam dostat. Žádný přehrávač kazet ani cedéček, jen obyčejné rádio. Když stahoval okénko, chabá klička u sedadla spolujezdce byla zatuhlá nepoužíváním.

„Ty listiny,“ prohodil Aaron, „jsou z větší části v portugalstině, nebo v hebrejštině?“

Zatroubila na sedan, který se šinul hlemýžďím tempem, a odbočila doprava; teprve pak odpověděla. „To nevíme.“

„A dům, kde ty dokumenty jsou,“ pokračoval Aaron. „Kdy jste říkala, že byl —“

„1661.“

Dalšími pokusy se neponižoval. Jeho touha klást otázky, zrychlený tep, který doprovázel popis listin v její usedlé pra-

covně přeplněné knihami, vlastně odezněly už během pomalé chůze odtamtud k autu. Pořádná vzdálenost, takovým tempem. Auto nestálo na parkovacím místě pro invalidy ani nemělo příslušnou nálepku, přestože by ji určitě mohla získat. Vytrvale se sunula kupředu v kalhotách, halence a nezapnutém kabátě, s brašnou na rameni. Jedinou její ozdobou byl tenký zlatý řetízek, přidržující bifokální brýle s tmavými obroučkami, které se jí pohupovaly na vystouplé hrudní kosti; zjevně si nevšímalá větru, který se Aaronovi zakusoval do odhaleného zátylku. Jedna noha v obyčejné hnědé polobotce zůstávala pozadu, jako by se jí nechtělo ubírat směrem, jež Helen vytyčila.

Měl jen matné ponětí, kde leží Richmond nad Temží — předpokládal, že u Temže —, bylo mu však jasné, že kdyby se zeptal, své postavení by tím v Heleniných očích ještě víc oslabil. Jen se tedy díval z okénka, jak cestou přes Chiswick obchody postupně řídnou a ustupují domům. Ty, které se ještě tu a tam objevovaly, byly mnohem mohovitější. Vypadalo to, že celá tato část Londýna je vystavěná z cihel, v barvách od tmavě červenohnědé až po světle oranžovou. Za okénkem se míhala řada vznešených starých domů, před každým byla cihlová zeď porostlá mechem, teď v zimě vybledlým. Od zdí vedly dovnitř příjezdové cesty vysypané oblázky, uvnitř Aaron zahlédl břečtan a popínavé rostliny a také dvorky dlážděné cihlami, uspořádanými do vzorů a kropenatými mechem. Postranní ulice byly vroubené přísnými řadami bizarních anglických stromů zastřižených tak, že konce jejich nahých větví vypadaly jako sevřené pěsti, připravené ohnat se po zataženém nebi, kdyby je příliš utiskovalo.

Helen vjela do dlouhé zakřivené ulice lemované butiky, malými restauracemi a jedním na pohled uměleckým kinem; potom do labyrintu úzkých uliček objímajících úbočí kopce. Aaron si všiml, že kdesi dole teče řeka, zakrytá břečtanem, občasným stromem a dalšími cihlovými zdmi.

Ulice, kde Helen konečně zpomalila, byla skromnější než spousta těch, jimiž projížděli, a po obou stranách měla obytné

domy — některé rozměrné, jiné menší —, všechny nepopíratelně staré a s udržovanými zahrádkami obehnanými cihlami nebo mřížovím. Nikde nebyli žádní chodci — obyvatelé, kteří neodjeli do práce nebo do školy, si zjevně našli zábavnější činnost někde jinde.

Na jedné straně ulice přerušovaly řadu domů dvě nesourodé budovy. Jednou z nich byl malý obchod s potravinami, který působil horším dojmem než cokoli, co Aaron zahlédl jinde ve městě. Druhou byla nevelká hospůdka U Prospera s vybledlou černofialovou fasádou. Zdálo se, že je prázdná, přestože se uvnitř svítilo — Aaron si pomyslel, že by jí neškodila malá modernizace.

A ty bys jim dokázal poradit, jak se zmodernizovat? Představil si Marisin svěží smích a zahrálo ho to, a současně se v něm utáhla jakási západka, takže se ušklíbl.

Ticho přerušilo zaskřípění ruční brzdy. Helen se natáhla za něj a ze zadního sedadla si vzala hůl.

Dům, k němuž ho vedla, byl mnohem větší než ostatní v ulici. Tuto skutečnost mu zpočátku zastírala změt stromů na zahradě a vysoký porost mechu na kamenné zdi, který nevypadal jako známka výlučnosti, nýbrž zanedbanosti. Zatímco Helen Wattová zápolila s těžkou petlicí na brance, Aaron se otočil, aby si prohlédl scénu: mrtvá čtvrt, slepá ulice, kam ho vyslali s nikam nevedoucím posláním ve prospěch cizí práce. Celý ten podnik skončí fiaskem, nebude to nic než vyrušení, z něhož by se měl při nejbližší příležitosti vyvázat. Nechal se bez zábran unášet svou náladou.

Konečně prošel brankou za Helen a naposledy se ohlédl po hospodě přes ulici. U Prospera. Jak příhodné. Právě ta Shakespearova hra, kterou nikdy nepochopil.

Kráčel za Helen po cestičce, její hůl nechávala ve zvadlé trávě maličké důlky.

Budova byla postavená z vybledlých červených cihel — ale když se teď Aaron podíval zblízka, viděl, co předtím od silnice zjevné nebylo: otlučené cihly odhalovaly překvapivé barvy, vystupující odstíny žluté a světle oranžové, pruhy zeleného

mechu nebo tmavohnědé skvrny. Průčelí, dvě poschodí nad sebou, bylo skvrnitě stářím. Nebylo pochyb, že tento dům je starší než ctihodné budovy po obou jeho stranách — a že kdysi býval velkolepý. Postranní zdi, na nichž tu a tam stály velké zaoblené kusy kamenných ozdob, ze všeho nejvíc připomínajících převrácené ananasy, vybíhaly od domu oběma směry, jako by chtěly obejmout rozlehlý pozemek; končily však jako utaté u sousedních plotů a působily tak dojmem čehosi opuštěného, neopětovaného.

Aaronovi se pod nohama objevila cestička: drobné nesourodé kameny různých tvarů a odstínů, černé, hnědé a šedé, hranaté i oblé, spojené maltou a věkem tak ohlazené, že by byly prozradily stáří budovy, i kdyby nebylo oken, která se teď před Aaronem tyčila. Jak se tomu tvaru jen říká? Vysoká úzká okna se nahoře zužovala jako piky na hracích kartách a ukazovala ostře vzhůru. Byla přesně rozdělená oním síťovým kárového vzoru, přes který bylo tak špatně vidět — Aaron už v podobných historických budovách byl, a když se pokoušel vykuknout okny rozdělenými na mnoho kousků, přineslo mu to jen pocit, že se snaží vyhlédnout ven z vězení. Bylo to něco, na co si v Anglii nemohl zvyknout: tady, vmáčkнутá mezi jiné stavby v obytné ulici, trůnila budova tak očividně stará, že se mu na ni chtělo jen zírat. Ve Spojených státech by se taková budova uchovávala jako muzeum. Nedivil se, že z ní chce někdo udělat galerii — ačkoli by na její úspěch nevsadil ani penci. Celé okolí se zdálo být ponořené do stoletého spánku.

Helen hlasitě zatukala klepátkem na obloukové dveře. Ty za okamžik otevřela atraktivní světloláská oblečená ve stylové tmavošedé, s hladkými lesklými vlasy staženými do uzlu a úzkými boky zdůrazněnými světle fialovým páskem.

Možná ta ulice přece jen nebyla tak mrtvá, jak si myslel.

Žena zdvořile pokývla směrem k Helen a potřásla jí rukou. „Bridgette Eastonová,“ řekla, když uviděla Aarona, a on k ní s uznalým úsměvem napřáhl ruku.

Dům byl chladnější, než očekával, a čpělo to v něm starým popelem. Na druhé straně předsíně tiše klapal volně stojící

přímotop a veškeré teplo, které produkoval, mizelo do horního prostoru. Aaron zachytil matný dojem druhého patra — vyřezávaný ochoz kolem vchodu, široké dveře naznačující prostorné místnosti za nimi.

„Jsem ráda, že jste přišli,“ prohodila Bridgette. Svižně je vedla chodbou, kolem obrazů v krabicích a karetního stolu, na němž ležel otevřený notebook, dál do domu. „Zrovna jsem na odchodu, ale udělejte si pohodlí.“ Její chování bylo něčím zvláštní — pod aristokratickou uhlazeností prosvítala jakási hladová energie. Otočila se a věnovala Aaronovi vstřícný úsměv. Sledoval, jak se jí ve výrazu tváře letmo mihly dvě myšlenky: že je pohledný. A že je Žid.

Znovu se na ni usmál, tentokrát otevřeně flirtoval. Mírně se začervenala a on pocítil, jak ho to pobavilo a pak znudilo, jako by dosáhl vítězství, které ho nezajímalo.

„Káva je v kuchyni,“ oznámila jim Bridgette. „Prosím, poslužte si.“

Aaron šel za Helen kolem prostorného krbu vsazeného v dlouhé zdi s ozdobným táflováním, jehož některé úseky byly zdobené jednoduchými rýhovanými okraji a jiné umnými vyřezávanými věnci. V místnosti bez nábytku se jejich kroky hlasitě rozléhaly. Následoval Helen skrze velké dveře nalevo, za nimiž začínalo široké dřevěné schodiště.

A tam se zastavil. Nic z exteriéru budovy — ani kamenné zdi se svým kdysi obrovským rozpětím křídel — ho na tohle nepřipravilo. Schodiště, to byla hojnost vepsaná do dřeva. Široké stupně stoupaly mezi tmavými obkladovými deskami s vyřezávanými růžemi, vinnou révou a přetékajícími košíky s ovocem; z vysokých zdí shlíželi dolů vyřezávaní andělé s tvářemi plnými smutné, pokojné odevzdanosti. A dvě klenutá okna v polovině schodů propouštěla dovnitř bílé světlo, tak oslepující a chvějivé, že by Aaron mohl přísahat, že je to něco hmotného. Okna, před nimiž by se člověk měl uklonit a jejichž kování z tepaného železa i svislé příčle vytvářely na dřevořezbách fascinující mřížoví: světlo a stín a znovu světlo.

Helen zvedla hůl a někam ukazovala.

Obrátil se od oken směrem do koutku u paty schodiště a spatřil otvor v táflování.

Snadno uhodl, co se stalo. Elektrikář prostě rozpoznal nejsnazší přístup k prostoru za schody a otevřel zamčenou desku — nevelký a skromně zdobený dílec boční stěny schodiště, s malou klíčovou dírkou v rohu. Desku, nyní odsunutou ke straně, bylo ještě částečně vidět — a soudě podle pilin, jimiž byla posetá, pracoval elektrikář na klíčové dírce usilovně a jakýmsi nástrojem se snažil vypáčit zámek.

Uvnitř, v šeru otvoru, uviděl Aaron listiny.

„Páni.“ Dlouze vydechl. „Až doteď to nikdo neobjevil?“

Helenin hlas zněl téměř nábožně. „Tenhle dům je skoro tři sta padesát let starý. Určitě má několik skrytých skříní, nenápadných dveří v táflování k zakrytí průchodů, kterými chodili sloužící, a bůhvíco ještě.“

Aaron přikývl. Jednoduchá deska schovaná v tmavém rohu, zastíněná předním vchodem a úchvatnou nádherou schodiště, nepřitahovala ničí pozornost.

„Tetička v tom rohu zřejmě mívala konferenční stolec —“ Helen kývla ke starožitnému stolečku, stojícímu pod oknem v koutě, „— a dost možná ho tam postavili už její rodiče, nebo dokonce prarodiče.“

„Ale stejně,“ namítl Aaron, „tři sta padesát let, a nikoho nenapadlo ten zámek vypáčit?“

Její hlas zazněl ostřeji. „Jak pozorně se vy díváte na to, co máte přímo před sebou?“

Chvilku počkal. Obvinění se rozplynulo do ticha a on nad ním pokrčil rameny. Byla pravda, že jisté lidi zřejmě něčím rozčiloval. Jisté ženy. Většinou se tím bavil.

Ve skutečnosti chápal, jak za různých majitelů domu mohla deska zůstat neotevřená — jak pár polovičatých pokusů odkryt ji mohlo snadno ustoupit přístupu *to je ta deska, kterou nejde otevřít*. Jestli nikdo neměl klíč... jestli nikdo neměl žádný důvod domnívat se, že uvnitř něco je...? Čas a dějiny možná šly dál, ale lidská povaha se nezměnila.

Aaron si klekl před otvor, měřící přibližně třicet na šedesát centimetrů. Byly jím vidět dvě police s pečlivě uspořádaným obsahem. Miniaturní archiv: knihy vázané v kůži, puntičkářsky srovnané vedle křehkých okrajů volných listin.

Nahnul se blíž.

Hustě popsané vazby pergamenů seřazené vedle propíchaných a sešitých složených archů. Tu a tam zbytky zlomených a rozdrobených voskových pečeti v různých odstínech vybledlé hnědi a červení. Snilo se mu někdy o něčem takovém? Měl dojem, že určitě ano. Bylo to, jako by mu kdosi přes staletí vzkázal: *Tady to je. Nechal jsem to tu pro tebe*. Jako by starodávná knihovna překročila hranici současnosti, života Aarona Levyho, který až do tohoto okamžiku nechápal, jak nesmírně něco takového potřeboval.

Natáhl konečky prstů. „Umyjte si ruce,“ štěkla Helen za ním.

Nemohl se přimět, aby se na ni podíval. Za dveřmi s táflováním našel úzkou, zeleně vymalovanou koupelnu. Když se vrátil, Helen stála stejně daleko od listin jako předtím.

Na polici v otvoru ležela jediná volná stránka. Helen na něj kývla, jako by se měl přiblížit k plachému zvířeti.

„Vezměte ji,“ řekla.

Nechápal, proč po ní prostě nesáhne sama. Že by zkouška? Jestli si myslí, že se od ní nechá zkoušet na každém kroku, čeká je vbrzku konfrontace. Na zlomek vteřiny se Helen Wattové zadíval do očí. Modré jako chrpy. Pravidelné rysy a bledá pleť výsostně anglického obličejce, který nenesl ani stopu jakékoli emoce.

Opatrně natáhl ruku do prostoru pod schody a náhle se zarazil. Hledal rovnováhu, dlani jedné ruky se opřel o pevnou zeď po své levici. To ho jen na okamžik polekala váha vlastního těla — jako by mohl klopýtnout a ty vzácné dokumenty poníčit, což byla podobná představa, jako kdyby přerval něčí život.

O vteřinu později však ten pocit setrásl — a automaticky si v duchu začal skládat, jak by pohled, který se mu naskýtal, popsal Marise.

Police byly dokonale srovnané, napsal by. Jako by to byl dárek, který pro nás někdo připravil. Natáhl ruku k regálu a při tom si říkal: *Moje ruka je první po víc než tři sta padesáti letech.* Dotkl se volného listu. Papír byl na omak drsný, ale ohebný. jemně ho stáhl z police a zjistil, že je to dopis v portugalsčině. Přečetl si hebrejské datum, *chešvan 5420*, a vypočítal datum anglické: říjen 1657. Oslovení znělo *Ctihodnému Menašemu ben Izrael.* Písmo na smetanově zbarvené stránce bylo výrazné — elegantní a rozhodné.

Dopis byl od téhož HaCoen Mendese jako ten, o němž mluvila Helen Wattová.

Podle Helenina pokynu jej Aaron položil na stůl umístěný pod úzkým děleným oknem v rohu, chudým příbuzným mohutných oken na horní podestě. Když si však vytahoval jednu ze starých rozviklaných židlí patřících Eastonovým, Helen ho nasměrovala zpátky.

„Ještě tamtu knihu,“ řekla.

Vrátil se ke schodům. Znovu sáhl dovnitř a vytáhl tuhou knížku vázanou v kůži, která stála na polici hned vedle. Byl to tenký svazek, s okraji stránek potřísněnými světle fialově a černě, a dost ohmataný.

Poslední, kdo ho držel: mrtev tři století.

Udělal krok k Helen, s vědomím, že z jeho těla sálá teplo a ve spáncích mu šumí krev. Chvilí otálel vedle stolku. Pak na něj zvolna a obřadně knihu položil.

Helen rozsvítila lampičku, jejíž zář byla slabá vedle ostrých diamantů světla, které propouštělo okno.

Obal knihy nesl vyražený portugalský nápis. *Livro-razão*, stálo tam. Účetní kniha. Otevřel ji. Náhle jej zasáhla sprška hnědého popílku — měl ho v obličeji, ve vlasech, hořkou sedlinu na jazyku. „Proboha!“ vyhrkl.

„Opatrně!“ vyštěkla zároveň Helen.

Na řasách mu ulpěl jemný prach. I jeho prsty, stále držící účetní knihu napůl otevřenou, jím byly pokryté — ztmavlé pozůstatky slov, která už nešlo nahradit. Così živého mu právě zemřelo v ruce.

Za víčky ho pálily slzy potupy a on zavrtěl hlavou, jako by se chtěl zbavit prachu. Pak to udělal znovu, jak jeho znechucení sebou samým v jediném okamžiku přeskočilo směrem k Helen. Narovnal se a zaškaredil se na ni.

Očima visela na knize. „Duběnkový inkoust,“ řekla po chvíli.

Zadíval se tam, kam ona, a pochopil, že škoda byla způsobena ještě dřív, než se účetní knihy dotkl. Stránky připomínaly ementálský sýr. Porůznu chybějící písmena a slova, díry, které v průběhu staletí ve stránkách vyhlodal samotný inkoust. To, co zbylo, vybledlé hnědé písmo na silném papíře, byly zřejmě podrobné účetní záznamy výdajů domácnosti, tečkami poseté položky, vždy několik pohromadě v portugalštině, španělštině a hebrejštině, psané různým rukopisem. Neodvažoval se stránky dotknout. Co nejjemnějším pohybem knihu zavřel; snad se v bezpečnějším prostředí podaří něco zachránit. Potichu vyplivl prach do rukávu.

„Ten dopis.“ Její hlas zněl napjatě.

Promluvil tak nedůtklivě, až ho to samotného překvapilo. „Možná byste s ním radši měla manipulovat vy.“

Šedé vlasy jí padaly do očí. Rozhostilo se ticho, dost dlouhé na to, aby pocítil první osten zahanbení. Pak s lhostejným výrazem ve tváři zvedla jednu ruku do vzduchu.

Němě sledoval dlaň Helen Wattové a viděl, jak nepocho-pitelně kolísá — silné prsty tepaly vzduch, jako by hláskovaly slova v jakémsi neznámém znakovém jazyce.

Ještě pár vteřin. Pak ruku spustila.

„Pozdější stránky té účetní knihy budou možná v lepším stavu,“ řekla a odvrátila se od něj, „ale to budeme muset ponechat úsudku restaurátorů.“

Tak proto ho potřebuje. Nemůže se choulostivých listin dotýkat sama. Jaký je tedy jeho úkol? Být její robotická ruka?

Četla si dopis. Bezděky také stočil pohled k letitému papíru. Jeho strukturovaný povrch ho přitahoval; aniž ji požádal o dovolení, dotkl se rohu stránky — a ucítil drobounkou mřížku vyvýšenin a prohlubní, jemnou a důvěrnou jako rýhy na

bříšku jeho palce. Kdyby papír podržel proti světlu, odhalil by se vzor papírenského žebrování a možná i vodoznak, který by s trochou pátrání mohl napovědět, kde byl papír zakoupen.

Dopis byl v dobrém stavu, kolem každého slova jen nahnědlý opar, polostín věků.

MLčky četli.

Po chvíli se otočila a podívala se na něj. Beze slova přikývl: i on to věděl. Něco přes dva metry od nich byly dvě srovnané police — a jestli ostatní materiál v nich vybíral stejný člověk, který považoval za dobré uchovat tento dopis, mohl by to být kolosální nález, i kdyby byla čitelná pouhá čtvrtina stránek.

V tichu, které teď v domě panovalo, se před Aaronem Levym otevřela nová krajina.

Opatrně zvedl z police několik dalších volných stránek: tři dopisy a kopii kázání, všechno v portugalštině; půl stránky latinských poznámek, které vypadaly jako něčí glosy k teologickému tématu; něco v hebrejštině — seznam rituálních předmětů, jež bylo třeba připravit na pesachový seder. Položil stránky na stůl, pak si přitáhl druhou židli a studoval listinu před sebou, přičemž dlouho setrval u archaické portugalštiny. Helen vedle něj se zabývala svou listinou ještě déle.

Velmi pomalu se pohybovali od jednoho dokumentu ke druhému, až nakonec prohlédli všechno.

Konečně se Helen narovнала, sundala si brýle a zavěšené na tenkém řetízku je nechala spočívat na své hrudní kosti.

„O tom HaCoen Mendesovi jsem nikdy neslyšel,“ řekl Aaron.

Helenin hlas zněl chraptivě. „V pramenech ze sedmnáctého století jsem o něm zahlédla jednu dvě zmínky jakožto o jednom z prvních učitelů zdejší židovské komunity poté, co se přestali skrývat. V mládí ho v Lisabonu oslepila inkvizice, až do svého stáří učil žáky v Amsterdamu a ke konci života přijel do Londýna. Tiskem vyšla zřejmě jen jedna jeho práce, a to posmrtně — polemika proti šabatianismu. Nikdy jsem ji nečetla. Ani nevím, jestli ještě existují nějaké exempláře.“

Aaron mlčel a znovu četl. Jedna řádka ho přitahovala, sledoval elegantně vykroužené linie portugalských slov. *Na rozdíl*

ode mne ještě nejsi starý. Smím ti tedy nabídnout radu, jíž by tvé zdatné tělo a duch mohly využít?

Hrdlo se mu sevřelo nevysvětlitelnou touhou. „Líbí se mi,“ pronesl tiše a okamžitě toho litoval: nestřeženého tónu hlasu, naivity svých slov. Čekal, že mu Helen řekne, co bylo nabíledni: není jeho úkolem, aby se mu předmět líbil nebo nelíbil. Neřekla však nic, jen se obrátila zpět k listinám.

„Samozřejmě to nepsal sám,“ ozvala se po chvílce. „Všiml jste si iniciály písaře?“

„Písaře?“

„Písaře, opisovače, kopisty, nazvěte to, jak chcete. Jak jsem říkala, HaCoen Mendes byl slepý.“

Vstala a vešla do sousední místnosti. Za okamžik se vrátila s další stránkou. Položila si ji na čajový podnos a nesla ji opatrně, jako by to byl křehký porcelán. „Tohle jsem četla včera.“

Když mu listinu podávala, všiml si, že se jí teď ruka třese méně dramaticky — chvění bylo zjevně proměnlivé.

Pomalou dopis pročítal, zastaralému vyjadřování nebylo snadné porozumět. Když skončil, podíval se na ostatní stránky, které měl rozprostřené před sebou. Byla tam, v pravém dolním rohu každého dopisu: vybledlá pavučinová značka, kterou předtím považoval za pár drobných zkušebních tahů perem. Teď viděl, že je to hebrejské písmeno álef.

„Písař byl pravděpodobně jeden z jeho studentů,“ řekla Helen. „Možná se nám nakonec podaří zjistit kdo. Bylo to maličké společenství.“ Odmlčela se. „HaCoen Mendesův zvyk ponechávat si kopie dopisů naznačuje jeho vědomí, že dělá cosi významného, když napomáhá znovuustavení oficiální židovské komunity v Anglii. Možná tušil, že jeho záznamy budou pro někoho důležité.“ Podívala se na hodinky a to, co uviděla, ji zřejmě nepotěšilo. „Sejdeme se tu zítra,“ prohlásila. „Od sedmi ráno, do šesti večer. S Eastonovými jsem to domluvila. Bude to tak i pozítří. Víc času nedostaneme.“

Aaron vstal. Neraď zvedl oči od stránky.

Helen vytáhla z kabely dvě průhledné fólie, podala mu je a mávnutím naznačila, že do nich má vložit dopisy. Když se

pustil do práce, vstala a tyčila se nad ním, opřená o hůl. *Jako chrlič*. Ta myšlenka ho pobavila a náhle mu bylo veselo.

„Takže náš písar je álef,“ prohodil.

„Parně.“

„Avram?“ uvažoval a schválně protahoval zasunování stránky do fólie. „Ašer? Arje? Aaron?“

„Nevíme nic než álef.“

„Věrný písar Álef?“ Nečekaně se na ni zazubil. „Moc dobře to nezní. Chybí tomu šmrnc, nemyslíte?“ Takhle si při práci pro tuhle ženskou uchová zdravý rozum. Protože on pro ni *bude* pracovat.

Teprve teď si dokázal přiznat, jak v něm během posledních měsíců narůstala panika — tiše, vytrvale, měkká a dusivá jako naplavené bahno. Jak dychtivě toužil po výmluvě, díky níž by mohl prchnout před svým zvoleným tématem. Shakespeare, díky kterému ti nejlepší a nejchytřejší ukazovali, co dovedou. Shakespeare, k němuž Aaron Levy zaměřil svou misi tvoření hypotéz a důkazů, podporován každým mentorem, který o něm kdy prohlásil, že je velmi *slibný*. Shakespeare, díky němuž Aaron začal v poslední době chápat, že i když slibování mu potíže nečiní, zřejmě toho nasliboval víc, než mohl splnit.

Tento nález byl však něco úplně jiného. Po takové vydatné žíle touží každý historik. Nikdo by se nepozastavoval nad tím, proč na čas obrátil pozornost od Shakespeara jinam. A kdyby tahle zásobárna dokumentů naplnila očekávání Helen Wattové jen z poloviny, potom — nebylo tak nemožné si to představit, i když mluvit o tom by přirozeně bylo předčasné — by se z některého zlomku jejích pokladů mohla stát disertace. Solidní, nezpochybnitelná disertace. Možná i oslnivá, beze zbytku splňující všechno, co kdy Aaron sliboval.

Nová šance.

Práci pro Helen Wattovou přežije — ta myšlenka mu hned při svém zrodu připadala geniální — díky tomu, že bude předstírat, že je úplně jiná než ve skutečnosti. Bude se chovat, jako by to byla žena se smyslem pro humor.

Shlízela na něj s pevně semknutými rty.
„Vtip,“ řekl. „Haha.“

Toho večera, ve studeném bytě, nad čajem a s tiše tikajícím
přímotopem na podlaze u psacího stolu, napsal e-mail Marise.

Zdravím tě, Mariso.

Kurzor na něj lhostejně mrkal, virtuální sfinga.

„Zdravím tě, Mariso.“ Přijatelný terén mezi riskantním
„Milá“ a příliš neosobním „Ahoj“.

Jak jde život v kibucu? Lituješ už své pošetilosti a máš zamluvenou letenku zpátky do Londýna, aby sis tu užívala déšť a mastné hranolky? A co hebrejšтина? Jak víš, s tou moderní ti pomoci nemůžu, ale kdybys někdy narazila na prodavače falafelu mluvícího starou aramejštinou nebo biblickou hebrejštinou, jsem tu pro tebe.

„Jsem tu pro tebe.“ Zíral na ta slova a přemýšlel, jak jim bude rozumět ona.

Marisa. Až příliš často to prožíval znovu, zatímco měl pitvat Shakespeara: pomalý dráždivý pohyb, jímž si stahovala přes hlavu černé tílko. Její neskutečné oči, když se otočila. Její ruce, každý její pohyb, přímý jako úder do bubnu.

Ty oči jako noc. Jestliže měl Shakespeare Černou dámu, po níž mohl toužit a zoufat si, až se její obraz nesmazatelně vtiskl do jeho myšlenek, proč ne on? Anebo měl Aaron v sobě cosi příliš malicherného, než aby se zmohl na tak poetické výšiny vášně — byl snad i přes veškeré úspěchy a uznání příliš všední?

Občas ho svazovaly zvláště propojené myšlenky, napadaly ho, když mu ve sprše bubnovala do hrudi voda nebo když si v menze nakládal oběd na táč: že si sám sebe jen představoval jako natolik dobrého, aby byl jejím milencem. Právě

tak, jako si jen představoval, že je skutečným znalcem Shakespeareova světa.

Pustil se do psaní s novým návalem energie.

Tady — nepředvídaný vývoj událostí. Sedíš? Sedni si. Obávám se, že Shakespeare bude muset počkat. Našla se tu zásobárna starých listin ze sedmnáctého století. Byla schovaná pod schody na předměstí Londýna, vystřídala kdoví kolik majitelů a teprve teď někoho napadlo otevřít ten prostor kvůli inovacím. A čáry máry fuk — odkryté dějiny.

Potíž je v tom, že profesorka, která to zkoumá, je naprostá babizna, taková ta odrůda Britky, co jí v žilách koluje ledová tříšť. Nabídla mi, abych jí dělal asistenta, a já tomu pokušení nemůžu odolat, i když práce s ní bude peklo, takže mi prosím tě občas připomeň, že nemám ztrácet smysl pro humor. První, co je na těch papírech zajímavé — a co nám umožňuje odhadnout, jaká skupina anglických Židů je po sobě zanechala —, je, že jsou psané nejen hebrejsky, anglicky a latinsky, ale i kastilsky a portugalsky. To nejspíš ani trochu nedává smysl někomu, kdo tráví mládí jinak než zkoumáním židovské historie sedmnáctého století...

Troufá si ji nudit? Mohl by přijít o tu slabounkou důvěrnost, která mezi nimi trvala. Cítil, že jediný chybný pohyb by ji mohl přetrhnout. A sdílet s Marisou zvláštní vzrušení, které nad těmi dvěma policemi s dokumenty cítil, by bylo jako stát před ní nahý.

Ale copak nešlo právě o to?

Váhavě se dotýkal klávesnice a přitom to náhle pochopil: kdyby jen Marisu mohl vtáhnout do svého nadšení, uchopit ji oběma písícičkami rukama a přenést ji do světa, jak jej vidí on, poznala by ho.

A jeho přitom nikdy nikdo neznal.

Položil tu myšlenku před sebe a prozkoumal ji co do množství sebelítosti. Našel jí tam spoustu, nicméně myšlenku prohlásil za pravdivou. Kdo mu vlastně rozuměl? Žádná

z mnoha jeho bývalých přítelkyň. Ani jeho upovídaná matka, ani sestra s očima srnky, dokonce ani jeho otec rabín se svým nekompromisně vlídným náboženstvím. Kdyby Aaron mohl Marisu přimět, aby cítila to, co dnes před tím scho-dištěm v Richmondu cítil on sám, bylo by to jako držet ji v náručí — odmotat cívku vlastního života a navinout ji znovu, i s ní. Marisa vedle něj, když se krčil v lavici při kázání, za něj jeho otec sklízel nadšenou chválu; vedle něj u čistě utřeného kuchyňského stolu v neděli ráno, když pokročil od novin k objemným vázaným knihám z otcovy neposkvrněné knihovny — když louskal dějepisné knihy, které jeho otec jakživ neotevřel, a dozvídal se o zániku celých světů, o zasévání i porážce idejí, o milionech životů, povstávajících a klesajících v příboji času... o tom všem, co Aarona naplňovalo úžasem, bázní a jakýmsi nadšením, jež záměrně nepřiznal před žádným ze svých spolužáků ze střední školy, kteří obdivovali, jak s přehledem zvládá všechno, do čeho se pustí.

Když dnes nahlédl pod ty schody, bylo to, jako by se mu dostalo všeho, po čem hladověl celé ty mrtvé měsíce disertačního výzkumu. Historie, která vztáhla ruku a pohladila ho ještě jednou po tváři, jako před lety, kdy seděl a četl si doma u kuchyňského stolu. Ten jemný, vytrvalý dotek čehosi podobného svědomí, co ho uklidňovalo. Co ho probouzelo k jasnému novému účelu.

A ještě k něčemu, u čeho by raději neprodléval. Při pohledu na ty police pod schody odmítly jeho kosti nést váhu těla. Cítil, jak zakolísaly, téměř selhaly, než znovu nabyl rovnováhy — jako by už v tu chvíli, celá desetiletí před Aaronem, porozuměly smrti.

Při pouhé vzpomínce na to se otrásl.

Zvedl ruce z klávesnice, vysoko nad hlavou si protáhl paže, až ucítil někde v půli zad uspokojivé lupnutí, a usrkl hořkého čaje, který si uvařil na jednoplotýnkovém vařiči.

Nestaral se o to, jestli je Marisa pro něj ta pravá. Co to vůbec znamená, že je jeden člověk tím pravým pro jiného? Správná souhra životních cílů, aby se zajistilo pár desetiletí

životních událostí a samozřejmostí? Nestaral se, co znamená Marisina houževnatost ani jestli by se její svobodný duch vysmál pokusu o ochočení — bylo mu zkrátka jedno, jestli by člověk mohl s takovou ženou žít. Chtěl být pro ni dost dobrý. Toužil po souměrné eleganci jejího těla, po ostré linii jejích krátkých vlasů, po měkké kůži jejích paží klouzajících po jeho ramenou. Po náporu jejího smíchu.

Touha vedla jeho ruce přes poušť klávesnice. Utkat pro ni síť. Zlákat ji inteligencí, humorem. Vzbudit v ní zvědavost, které by nemohla odolat.

Jsi připravená na přednášku, Mariso? Slibuju, že budu co nejstručnější, a ty budeš mít na kontě velkodušný čin — vyhovíš jednomu postgraduantovi, který srší iracionální energií a potřebuje si promyslet nový objev. Ber to jako šlechetný dar studiu sedmnáctého století.

Takže: několik věcí, které většina lidí neví. Můžu začít? Židé byli z Anglie vyhnáni v roce 1290 (viz: strasti, masakry, zrada, jako obvykle). A oficiálně byli pryč téměř čtyři sta let — i když ano, ovšem, někteří přicházeli a zase odcházeli převlečení za křesťany.

Přeskoč pár století až k vrcholu inkvizice a Židé teď prchají ze Španělska a Portugalska, jak jen mohou. A někteří z těch španělsky a portugalsky hovořících uprchlíků nacházejí nový domov v Amsterdamu, kde — ejhle! — Holanďané, ti praktičtí, obchodně uvažující Holanďané, nabízejí zákony úžasně tolerantní vůči přítomnosti národnostních menšin. Samozřejmě, Židé v Amsterdamu stále ještě nemůžou vstupovat do manželství s křesťany ani se s nimi společensky stýkat, ale smějí být Židy, za předpokladu, že se nepokoušejí nikoho obracet na svou víru ani podněcovat k herezím... a to je v sedmnáctém století opravdu výhra.

Takže ti uprchlíci před inkvizicí se nastěhují do Amsterdamu, nazvou město svým „Novým Jeruzalémem“ a pilně se snaží oživit judaismus. A to se ukáže jako dost těžký úkol, protože za inkvizice prožili celé generace jako Marranos — což tenkrát

znamenaloby tajní Židé, kteří praktikovali jen nepatrné zbytky svého náboženství a i tím riskovali smrt. („Marrano“ bylo španělsky „prase“. Výmluvné shrnutí pohledu katolického Španělska na Židy.) Ale teď když jsou v bezpečí v Amsterdamu, se tihle donedávna tajní Židé tak horlivě snaží být dobrými Židy — to jest praktikovat svou víru, každého znovu vzdělat a nepůsobit potíže místním obyvatelům —, že nejen dávají přednost židovskému vzdělání, ale potlačují odlišné názory, zavádějí přísný společenský pořádek... a mladý Spinoza, který mezi nimi vyrůstal, se od nich dočká té největší, nejpřísnější exkomunikace. Ne té dočasné, obvykle vyměřené těm, kdo dělali potíže. Tihle židovští předáci v Amsterdamu Spinozu vyloučili doživotně a všem Židům zakázali stýkat se s ním, jen aby si nikdo nemohl myslet, že amsterodamští Židé podporují náboženské nepokoje.

Jak záznamy ukazují, trošičku to přeháněli.

A taky moc nezvládali situaci, tragickým předvídatelným způsobem. Vynechám podrobnosti o příjemnostech, které v těch dobách podnikala inkvizice. Ale v Amsterdamu se teď tihle traumatizovaní španělští a portugalské uprchlíci před inkvizicí dívali svrchu na východoevropské Židy, které potkávali — polské Židy prchající před pogromy —, a nedovoľovali jim uzavírat sňatky s členy své vlastní komunity ani pohřbívat mrtvé na svém hřbitově. A nejen to; španělští a portugalské Židé pořád ještě považovali iberské jazyky a kulturu za zlatý standard kultivovanosti... což dokazuje, jak funguje stockholmský syndrom. S Nežidy možná mluvili holandsky, ale v každodenním životě používali portugalsčinu a pro cokoli formálnějšího kastilštinu (středověkou španělštinu).

A v tomto ohledu mám štěstí... protože kromě toho, že jsem absolvoval až příliš mnoho let hebrejštiny a latiny, jsem schopen slušně číst i portugalsky, v čemž mi pomohl semestr strávený poflakováním se po Brazílii, a jakž takž zvládám kastilštinu.

Nenuďm tě už? Víš, některé ženy tvrdí, že je nafoukaný mizerové přitahují. (Jistě si všimneš, že ti tu poznámku nezazlívám. I když bych měl.)

Poznámka, kterou už si Marisa možná ani nepamatuje, tak málo pro ni znamenal. Zatímco jeho myšlenky se k té dívce neodbytně stáčely. Její lesklé černé krátké vlasy, pohyb, jímž si přes hlavu svlékla tílko, napjaté svaly na zádech, když vztáhla paže ke stropu — netušil, že ženská záda můžou být tak krásná, že ho můžou pokořit svou silou. A zažil aspoň Shakespeare se svou Černou dámou, pokud taková žena vůbec kdy existovala, pořádný román — nebo snad i on marnil pot, inkoust a osamělé hodiny v temné ložnici kvůli ženě, s níž spal jen jednou jedinkrát?

Takže pokud pořád ještě čteš, pokud sis mě už kvůli délce tohoto mailu nevymazala z adresáře, možná uhodneš, že ti, kdo psali ty listiny nalezené pod schody, byli portugalská Židé z Amsterdamu. A jde o to, že taky znali Menašeho ben Izrael. To byl jeden z nejznámějších portugalských židovských rabínů v Amsterdamu. Požíval vážnosti nejen mezi Židy, ale i u křesťanů — přátelil se s Rembrandtem i se švédskou královnou, což bylo u Žida opravdu něco. Teď si představ tohle: Menašeho doba je obdobím rozkvětu všech druhů zoufalých mesiánských nadějí. Spousta lidí má oči na stopkách — dokonce i křesťanští učenci s určitostí vyhlásili, že rok 1666 bude rokem, kdy dojde ke druhému příchodu Páně.

A věhlasný Menaše ben Izrael, který má tolik známostí, sedí někdy po roce 1650 v Amsterdamu a přemýšlí, jak přivolat Mesiáše, a myslí taky na všechny ty mučené Židy ve Španělsku a Portugalsku, a dokonce i na ty v Polsku a v Rusku, kteří potřebují bezpečné útočiště. A zaslechne zvěst, že v Brazílii byl nalezen ztracený izraelský kmen: Židé! V obou Amerikách! A vzpomene si na proroctví, že aby přišel Mesiáš, musejí být Židé přítomní ve všech koutech světa.

A hádej, ve které zemi z celého známého světa té doby jako v jediné oficiálně Židi chybějí?

Trefa. Teď už uhodneš, kam tohle všechno směřuje.

Takže milý Menaše navštíví Olivera Cromwella, který zrovna vyhrál anglickou občanskou válku, a řekne mu, že je načase

pustit Židy do Anglie a přivolat tím Mesiáše. A navzdory obtížím, do jejichž vysvětlování se nebudu pouštět, protože už se ti určitě klíží oči, si Cromwell řekne, že se mu ta myšlenka líbí. V té době je veřejným tajemstvím, že Židé už v Londýně jsou, asi dvacet rodin mimořádně úspěšných kupců — tvrdí, že jsou katolíci, ale potají si uchovávají základní židovské zvyky. A tak, ať už je to tím, že Cromwell jenom chce, aby jeho Anglie měla prospěch z nově přichozích kupců, nebo protože si myslí, že by se mu Židé se svými loděmi a styky v evropských přístavech mohli hodit kvůli shromažďování zpráv... nebo možná proto, že je upřímně přesvědčen, že se tím uspiší mesiánská doba... Cromwell souhlasí, že Židům dovolí usídlit se v Anglii. Nemůže to udělat oficiálně — i kdyby to zkusil, nedokáže přimět parlament, aby schválil přijímání Židů do Anglie. Udělá to však jaksi polooficiálně.

Samozřejmě, veřejné mínění okamžitě začíná vypadat hrozivě. Místní angličtí kupci láteří při vyhlídce na konkurenci ze strany jakéhosi imaginárního přílivu Židů a kolují obvyklé antisemitské báchorky: že Židé kupují za milion liber katedrálu svatého Pavla... nebo že přicházejí, aby si opatřili krev křesťanských dětí ke svým pesachovým slavnostem. V oběhu byly básně o tom, jak se Cromwell před popravou Karla I. sprátelil se Židy, protože bylo jen přirozené, aby se člověk, který chtěl ukřižovat svého krále, poučil od těch, kdo ukřižovali Spasitele.

Takže politicky řečeno, Cromwell teď nemůže souhlasit s žádou zásadní židovskou imigrací. Alespoň však dovolí tajným Židům, kteří už v Londýně jsou, otevřeně se k židovství hlásit... pokud to nebudou moc troubit do světa a nebudou si k sobě do Londýna zvat stovky svých židovských příbuzných.

Přihlásit se k židovství, to se muselo jevit jako pochybný návrh, vzhledem k tomu, že když jsme my Hebrejci byli v Anglii naposledy, místní si nás zvykli masakrovat, aby se rozcvičili před třetí křížovou výpravou. Ale postupně tihle londýnští Židé začínají praktikovat své náboženství veřejně. Mezitím se však s nimi Menaše ben Izrael nepohodne. Domnívá se, že se neprojevují dostatečně směle, a dál se snaží tlačit Cromwella k rozsáhlejšímu oficiálnímu přijetí. Jenže londýnští Židé nechtějí,

aby to dělal — nezapomeň, že inkvizice stále pokračuje, a ačkoli oni sami jsou ze Španělska a Portugalska bezpečně pryč, mnozí z nich ztratili kvůli inkvizici příbuzné. Vědí, jak může být situace zlá. A potají se jim v Londýně žilo dobře. Jistě, jsou Menašemu vděční, že teď směji být Židy otevřeně, ale nechtějí se řídit pokyny nějakého naivního rabína, který většinu života strávil v tolerantním Amsterdamu. Chtějí, aby přestal vyvíjet nátlak, než se kvůli němu dostanou do potíží.

Menaše ben Izrael trvá na svém, pokouší se přimět Cromwella, aby podnikal další kroky, ale nedaří se mu. Přes veškerou jeho snahu žádný nárůst židovstva v Anglii, žádný Mesiáš, nic. Nezdar.

Pak umírá syn Menašeho ben Izrael, který s ním přicestoval do Londýna. Menaše se vrací do Nizozemí. A po několika měsících tam umírá i on sám, ve třiapadesáti letech.

Jo, a hned potom umírá Cromwell. Tolik k jakýmkoli zárukám bezpečí. A v tom okamžiku se soukolí začne otáčet směrem k návratu monarchie a pro Židy začíná situace znovu vypadat nejistě.

A teď to, kvůli čemu celou tuhle nekonečnou historii vykládám, Mariso (ne, není to jen kvůli tomu, že jsem se to musel naučit nazpaměť na zkoušky). Dneska odpoledne jsem doslova držel v ruce dva dopisy, které jakýsi neznámý rabín poslal samotnému Menašemu ben Izrael, popisoval mu v nich pokroky londýnské komunity a nabádal ho, aby se nevzdával naděje. A není to nic suchopárného, Mariso.

Jeden jsem četl a musím říct, že jsem měl pocit, jako bych byl s tím člověkem, co ho napsal, v jedné místnosti. Líbil se mi.

Tolik k historii. Je tu ale ještě jedna komplikace: ty listiny jsou psané duběnkovým inkoustem. A ten je děsně nepříjemný. Je to druh, ke kterému se přešlo od inkoustu na bázi sazí. Některé jeho varianty se za celá staletí ani nehnou, a jiná várka vyleptá v papíře díru — a nikdo netuší proč, protože nikdo přesně neví, jak se duběnkový inkoust vyráběl. Ale úkaz je to bizarní a naprosto nevypočitatelný. Řekněme, že před třemi sty lety si někdo sedl a napsal dopis, a řekněme, že inkoust, který měl náhodou

ze začátku v kalamári, byl z dobré várky... Teď, po třech stech letech, je první stránka toho, co napsal, čitelná, možná jen trochu rozmazaná. Ale když se dostal ke stránce dvě, řekněme, že načal novou lahvičku inkoustu, a ta byla špatná. Takže po třech stech letech polovina slov napsaných tímhle inkoustem prohlodala papír skrz naskrz. Jednotlivá písmena se můžou slepit dohromady. Celá slova nebo věty můžou z dopisu prostě zmizet, zvlášť tam, kde se pisatel u některého slova zdržel (a ukápl mu trochu inkoustu) nebo psal těžší rukou, protože chtěl něco zdůraznit. Pokud na slově udělal kaňku... po třech stech letech mohly kyseliny to slovo vyleptat, jen to jedno jediné.

Dneska odpoledne jsem otevřel účetní knihu, aniž bych věděl, že je uvnitř úplně zrezivělá, a celé mi to explodovalo do obličeje. Na řasách jsem měl popílek z papíru. Profesorka Mrazivá vypadala, jako by mě chtěla svým plnicím perem popravit.

Zarazil se a v matném světle obrazovky si znovu četl, co napsal. Jeho e-mail nijak nenaznačoval, kde váhal — ani tikání hodin a jeho ruce otálející nad klávesnicí, ani nezvyklou nerozhodnost, která ho přiměla přejet myší přes celé odstavce textu a jediným kliknutím je odeslat do říše zapomnění. Jeho ochromující, ostudná touha nepronikla ničím viditelným.

Tak tady to máš: zítra se do těch papírů pustíme. Okrajový výlet do pozdního sedmnáctého století, malý oddech od shakespearovské práce, který nejspíš obohatí můj přístup k disertaci, až se k ní vrátím. Darcy, můj konzultant, se tváří spokojeně.

Napiš mi něco o všech těch důvtipných a dobrodružných věcech, které máš za lubem, daleko od zaprášených knihoven a protivných starých Angličanek, tam v Zaslíbené zemi, kde jsou muži a ženy smělí a stateční a Židé jsou spokojení dokonce i s příšerným jídlem v letadle, dopravními zácpami a daněmi.

A.

Klikl na Odeslat a vzápětí toho litoval.

4

22. listopadu 1657

16. kislevu 5418

Londýn

S pomocí Nejvyššího

Ctihodnému Menašemu ben Izrael

Dostihla nás zde v Londýně zpráva, že jsi doputoval až do Middleburgu, avšak že jsi nemocen.

Ve dnech, jež mi zbývají, nedosáhnu míry tvé učenosti. Nejsem schopen sám otevírat brány svatých knih, nýbrž musím čekat na studenta, který by mi jejich vzácná slova předčítal nahlas. Přesto si dovoluji promluvit k tobě ještě jednou. Nevyprávěl jsem ti, a ani to neudělám, co všechno tvůj otec vytrpěl z rukou inkvizitorů v Lisabonu. Není třeba, abych ti to říkal, poněvadž jsi to vždy chápal a ochotně pracuješ pro náš lid. A přece se od tebe nežádá, abys na svých bedrech nesl břímě uspišení Mesiášova příchodu, při němž se shromáždíme se slzami v očích, abychom ho pozdravili.

Na rozdíl ode mne ještě nejsi starý. Smím ti tedy nabídnout radu, již by tvé zdatné tělo a duch mohly využít? Lid jiskru tvého učení stále potřebuje. A pokud bude uhašena, můj synu, dokonce i slepec pocítí, že temnota zhoustla. Snažně tě prosím, aby sis odpočal, abys usiloval o uzdravení ducha i uzdravení těla.

Náš život je putování nocí, nevíme, jak velká vzdálenost nás dělí od svítání. Cesta je poseta překážkami a naše tělo nás svým nářkem týrá, ale přesto kráčíme dál. Kráčíme dál.

S pomocí Nejvyššího

R. Moše HaCoen Mendes

5

3. listopadu 2000

Londýn

Na tmavou desku stolu a rukopisy před ním dopadalo ostré světlo. Aaron seděl pod vysokými okny místnosti lemované policemi, kterou jim Eastonovi propůjčili — podle vzhledu to byla někdejší knihovna —, a mnul si ruce, aby si je zahřál. Přímotop jim Eastonovi neposkytli a veliké krby byly v jiných, velkolepějších pokojích. Není divu, že v sedmnáctém století lidé umírali mladí, pomyslel si. V prostorách, kde táhlo jako tady, se nejspíš klepali zimou, až se uklepali k smrti.

Venku ležel sněhový poprašek.

Helen Wattová seděla naproti němu, před sebou měla vybranou sadu dokumentů a tužkou si něco psala do bloku. Když Aaron dorazil, navzdory vlekoucímu se autobusu téměř včas, pozdravila ho jen významným pohledem na hodinky — a také přehrála faktů, které mu sdělila, zatímco si kolem sebe rozkládal notebook a papíry: podle záznamů, s nimiž se zatím seznámila, byli HaLevyovi, jimž dům patřil sedmatřicet let, portugalská Židé, kteří do Londýna přišli kolem roku 1620. Rodina také zřejmě vlastnila velký dům v centru Londýna. Dům v Richmondu možná používali jako venkovskou rezidenci — v té době Londýn vymezovaly městské hradby a Richmond byl venkov, kam se dalo za půl dne dojet kočárem nebo pomalu doplnout proti proudu Temže.

Kromě tohoto sdělení a rychlých pokynů, kterými listinami má začít (zjevně se pro danou chvíli rozhodla jeho překladatelským schopnostem důvěřovat), neřekla Helen Wattová za víc než hodinu Aaronovi jediné slovo — ani se nezeptala, jestli se i on obtěžoval s nějakým vlastním výzkumem. Jestli ho chce podceňovat, budiž; původně jí chtěl o souvislosti,

kterou objevil, povědět hned, ale možná o tom tématu začne, až se mu bude chtít.

Teď si prohlížel stránky před sebou. Pro začátek si vybral ty nejzachovalejší z první várky a rychle zpracoval šest listin, po jedné v hebrejštině a angličtině a čtyři v portugalštině. Díky rychlé konzultaci se zdroji na internetu zvládl několik zapeklých míst v překladu a byl sám se sebou spokojen, navzdory přísným pohledům, jež na něj Helen vrhala pokaždé, když se obrátil k počítači.

Na okamžik se objevila Bridgette, aby mu pomohla s připojením na internet. Když se přes něj u stolku natáhla a zadávala heslo, zavadila o něj zápěstím. Cítil, že je Helen Wattová upřeně pozoruje, a v duchu se zasmál olověné tíze jejího pohledu.

Dokument, který Aaron začal překládat, obsahoval kázání zaznamenané stejným elegantním nakloněným písmem a se stejným álef v dolním rohu. Začínal pociťovat spřízněnost s tímhle Álefem — který pravděpodobně celé dny vězel v nějaké podobně studené cimře v rabinově domě uvnitř městských hradeb, bez přestání pracoval a v ruce křečovitě svíral namočený brk. Dřel, jak mu jeho pán nařídil.

Aaron se nahlas uchechtl a tvářil se, jako by si nevšiml, že Helen prudce zvedla hlavu od práce.

Otevřel si v notebooku nový soubor a začal překládat. Kázání neslo název *Na smrt učeného Menašeho ben Izrael*. Pod tím: *Od rabína Mošeho HaCoen Mendese, k hlasitému předčítání ve společenství*. Kázání mělo několik stránek a místa, kde byla některá slova přeškrtnuta a přepsána, doznala silného poškození inkoustem. Aaron nicméně zjistil, že text dokáže přečíst. *Lid izraelský se dnes shromažďuje v zármutku... Bůh potěší truchlící...* Pomalu psal jednotlivá slova do počítače, fráze, které znal z promluv vlastního otce. Ovšem, tady bylo víc materiálu, včetně procítěného holdu Menašemu: *Učený Menaše ben Izrael byl muž, který nesl v duši vědomí o trýznění svého otce v Lisabonu rukama svévolníků...* Po tomto úvodu se kázání stočilo od chvály k opatrnému přesvědčování — věrnému

formě, všiml si Aaron. V životě už slyšel tolik kázání, že se mohl považovat tak trochu za odborníka na tento žánr. Jako chlapec si dokonce šeptával útržky vymyšlených kázání před zrcadlem v koupelně, napodoboval přitom otcův uměřený projev a představoval si den, kdy otce překvapí sdělením, že i on (ve svých fantaziích už byl dospělý, student na univerzitě, proměněný jako kouzlem, vítěz nad veškerou trapností) se ujme pulťku. Ta představa mu vydržela až do jednoho nedělního rána, kdy uviděl otce sedícího u stolu se snídaní, hladce oholeného a zabraného do čtení zpráv — což byl pohled, který Aaron vídal každý týden svého života, ale tentokrát mu porozuměl v náhlém návalu pubertálního rozhořčení: jeho otec, který si sklepal rozložené noviny, aby byly příjemně poddajné, a pak se natáhl pro kávu, se prosíváním denních zpráv nesnažil nalézt nějakou novou pravdu, nýbrž prostě materiál, který by potvrdzoval jeho vlastní názor. Společenství — předměstské, reformní — očekávalo kázání, která zkoumala svět a odhalovala hrozby hodné zděšení, hodné možná i nárůstu dobročinnosti a snad i několika večerů dobrovolné práce. Ale nikoli paniky. Kázání, která možná zjevovala svět jako plný nesnází, ale nikdy bez milosrdenství.

Čti noviny, říkával mu otec s oblibou, *vyroste z tebe vzdělaný člověk*. Aaron si tu radu vzal k srdci. A ve čtrnácti toho měl přečteného dost, aby poznal, že opatrná otcova kázání nemají vůbec nic společného s čirou odvahou, kterou žádá svět.

Upřímně řečeno, nic společného s ní neměla ani Aaronova malicherná pubertální zbabělost; jeho tendence rozpítvávat nicotnosti, když bylo třeba činů; jeho tendence přeceňovat osobní urážky — ve třídě, na hřišti, u děvčat, která oslňoval, a pak mátl. Ne že by mu něco z toho viditelně ztěžovalo život: na střední škole se projevoval jako povýšený vševěd a provokoval učitele, až jeho spolužáci řičeli smíchy. V prvním ročníku na vysoké nehnul ani brvou, když si ho lektor moderní americké historie vzal stranou s pocitem, že mu musí ušetřit bolestnou, avšak nezbytnou lekci: *Prý nemáte*

partnera pro svůj výzkumný projekt. Možná by pomohlo, Aaroně, kdybyste „odložil ten svůj úsměšek“. Asistent naznačil, že poslední slova dává do uvozovek, aby mu ukázal, že pouze opakuje stížnost vznášenou ostatními studenty. (Možná by pomohlo, pomyslel si Aaron, kdybych si byl doopravdy *chtěl* partnera najít.) Jedna bývalá přítelkyně ho ve výlevu hořkosti nazvala Teflonem a evidentně doufala, že to Aarona zamrzí.

Avšak občas, když mluvil o historii, mu selhal hlas.

Sám si cenil toho, že nevedl válku v otcovském domě — i kdyby jen proto, že otcovo rozjásané pojetí judaismu mu za dramatickou hádku nikdy nestálo. Místo toho se tiše obrátil zády k té verzi mužství, pro kterou ho připravovali. A na místo náboženství a všeho, co s ním souviselo — komunita, strana, rodina —, si dosadil historii: to jediné, co si podle Aarona Levyho zasloužilo pokoru.

Teď se pomalu prodíral složitou portugalsštinou, v níž bylo zapsáno kázání rabína HaCoen Mendese. Jak překládal, cítil, že se slova snaží posluchače přimět k zamyšlení nad tím, co oni sami kladou na první místo.

Dílo, jemuž Menaše ben Izrael věnoval svůj život, tak jako mučedníci stále vydávají své životy v plamenech inkvizice, má takovou šíři a hloubku, že podpírá i tu nejznavenější duši. Nedomnívejte se tedy, ať jste jakkoli vzdělaní, že vaše vědomosti jsou úplné. Učení je totiž řekou Nejvyššího a my z ní pijeme po celý život.

Třebaže slovník a námět promluvy se kázáním Aaronova otce ani vzdáleně nepodobaly, tohle jasně směřovalo k povědomému cíli. Vzdělávejte své děti. Připojte se k chrámovému bratrstvu. Přispívejte.

Vaším velkým nepřítelem je nyní nevědomost a já nikomu z vás nelichotím tvrzením, že se ho netýká.

Tohle byla věta, kterou by se Aaronův otec svým samolibým svěřencům nikdy říct neopovážil.

Teď když jste Židy na denním světle, byste si na svou nevědomost možná přáli rychlý lék. Jelikož jste zahlédli prázdnotu ve svých duších, budete přirozeně toužit po něčem, co by ji ihned zaplnilo. Právě kvůli této touze se musíte mít na pozoru a rozlišovat světlo pravého poznání od falešného. Najdou se takoví, kteří by vám chtěli prodat falešné vědění a slíbit brzké vykoupení. Avšak Nejvyšší si sám vybírá čas svých zjevení, a až nás uvede do budoucího života, bude to náhle, a nikoli podle našich plánů. Není vůle Nejvyššího, ani si to nepřál Menaše ben Izrael, kéž je jeho památka požehnána, aby Židé sázeli na Mesiáše jako hráči v kostky, nýbrž abychom všechny své dny naplnili vytrvalou a pokornou prací.

Tím kázání končilo. Žádné fráze, které by poselství zjemnily, žádná útěcha. Jen strohé varování.

Aaron si kázání přečetl znovu, udělalo na něj dojem. Snažil se snad HaCoen Mendes už v roce 1657 své posluchače naočkovat proti hysterii falešných mesiášů, která se šířila stále rychleji? Šabtaj Cvi, nejničivější ze samozvaných mesiášů, jehož klamavá tvrzení čerila hladiny židovských komunit po celé Evropě, si v té době zástupy příznivců teprve budoval. Možná už však HaCoen Mendes zaslechl zvěsti o Cviho vze-stupu a začínal si připravovat protiargumenty, které později vyložil ve složitější podobě.

Tohle by komunitu badatelů rozhodně zaujalo.

Uložil si soubor s přeloženým kázáním a přešel k dalšímu dokumentu ze své hromádky. Byl silně poškozený od inkoustu, anglický text přerušovaný a místy přeškrtnutý tam, kde si pisatel rozmyslel pravopis. Dole na poslední stránce iniciála álef. Bylo zjevné, že Álef si angličtinou nebyl úplně jistý. Což mělo logiku, jestliže Álef stejně jako rabín dorazil do Anglie jen několik měsíců před tím, než tohle napsal.

Aaron začal číst od začátku.

Na smrt učeného Menašeho ben Izrael, stálo tam. Přečetl si první řádky a zjistil, že je to jen překlad portugalského kázání. Dobrá — později ho může porovnat se svým vlastním a zjistit, jak si jeho portugalština stojí vedle Álefovy angličtiny. *Já a ty, Álefe*, pomyslel si. Přátelské překladatelské utkání na vzdálenost tří a půl století. Oddechl si a náhle shledal, že má hlad. Vstal, odsunul židli daleko od stolu a s okázalým zívnutím se protáhl málem ke stropu.

Helen vzhledla.

„Přestávka na oběd,“ oznámil jí. Vytáhl z tašky sendvič a usadil se na židli v rohu, daleko od stolu, na němž byly rozložené listiny.

Helen spustila brýle na hruď a dlouze vydechla.

„Co jste našel?“ zeptala se.

Rozbalil sendvič. „Nejdřív dva dopisy v portugalštině adresované HaCoen Mendesovi. První o knihách, které si nechal poslat od jednoho knihkupce v Amsterdamu, druhý se zprávou o nějakém žákovi, který u něj měl začít studovat, a s návrhem týdenní mzdy. Potom něco v angličtině, účet za nákup svíček.“ Ukousl si sousto a žvýkal.

„Jaké knihy si HaCoen Mendes objednal?“

„*Cestu poznání*, což byl zřejmě komentář k midraši. A Montaigneovy *Eseje*. Ve francouzštině.“

Helen povytáhla obočí.

„Pak tam byl účet za několik svazků Talmudu od židovského vydavatele v Amsterdamu a potom malá účetní kniha rabínovy londýnské domácnosti — ta je ve slušném stavu a obsahuje záznamy za období asi patnácti měsíců v letech 1657 až 1659. Jídlo, uhlí a dřevo na otop, psací potřeby — vypadá to, že rabínova domácnost byla malá a výdaje skromné, utrácel jen za knihy.“

Zamyšleně přikývla.

„Docela velký kontrast s domem, jako je tenhle.“ Aaron se odmlčel a chvíli si s nataženým krkem prohlížel táflovaný strop. „Zajímalo by mě, jaké je to nahoře. Kolik je tam pokojů a jak přepychových. Mohlo by nám pomoci, kdybychom se

dozvěděli něco o tom, jak si žila rodina HaLevyových.“ Položil sendvič a vstal. „Skočím tam a podívám se, kolik tam mají místností.“

Ani se nepohnula. „Bez dovolení Eastonových tam jít nesmíte,“ řekla.

Jak může sedět a nehnout ani brvou, když musí být stejně zvědavá jako on? Krátké nahlédnutí nahoru by jim přinejmenším napovědělo, jak prostorné ty pokoje byly a jak žili lidé, kteří listiny uschovali. Helen Wattová však seděla strnule, ruce měla po obou stranách těla pevně zapřené o dřevěné sedátko.

Ať je tedy po jejím. Podívá se nahoru jindy, až se mu podaří na chvíli se jí zbavit.

Podezíravě na něj hleděla. „Taková jsou pravidla,“ prohlásila.

Zatracení Britové.

„A navíc ty místnosti nejspíš vůbec nevypadají tak, jak vypadaly v sedmnáctém století.“

Neodpověděl. Ať se pro změnu *ona* snaží vytrhnout ho z mlčení. Vrátil se na své místo a tvářil se neproniknutelně.

„Je v té účetní knize ještě něco důležitého?“ zeptala se.

Nechal ji dlouho čekat. „Překvapuje mě,“ řekl, „jak neurčitě jsou záznamy o příjmech HaCoen Mendesovy domácnosti v Creechurch Lane, když si vezmete, jak podrobně si zapisovali výdaje. Neuvádí se žádný seznam jmen ani plateb jeho žáků. Je tam rubrika ‚příspěvky‘ — tam nejspíš patří příjmy z HaCoen Mendesova vyučování —, ale působí to dojmem skoro záměrné mlhavosti. Vzhledem k tomu, že Cromwell přítomnost židovské komunity úředně povolil, bych čekal, že už mohli svou opatrnost začít pomalu odkládat.“

Vrtěla hlavou. „Pak jste nebyl dost pozorný.“

Krátce a podrážděně se zasmál.

„Jste Američan,“ řekla jen. „Přímost považujete za ctnost.“

Tlumeně zaklel, ona však nevzrušeně pokračovala. „Nemyslím to jako urážku, pane Levy. Je to prostý fakt. Angličané se obvykle dopouštějí stejné chyby. Mluvit pravdu je přepych

pro ty, jejichž život není v ohrožení. V období inkvizice mohlo být pro Židy osudné dokonce i *znát* pravdu o něčí židovské identitě. Někdo vystopuje židovství v tom, jak se oblékáte, ve vašem držení těla, v prchavém výrazu při vyslovení určitého jména — a i když vám v Anglii nemohou udělat nic, nanejdvý vás vyhostit ze země, vaši příbuzní ve Španělsku a Portugal-sku mohou být za několik měsíců zatčeni a zemřít strašnou smrtí.“ Znehybněla. Aaronovi připadalo, že se hněvá, ale ne na něj. „Angloamerická idea vznešené upřímnosti, pane Levy —“ Zarazila se a pak zmlkla, jako by v duchu něco zvažovala. Zjevně jí nestál za to, aby riskovala a vyslovila to, co původně zamýšlela říct.

„Co dál?“ zeptala se.

Rozhodla se něco neudělat. Nevěděl co a usoudil, že je mu to jedno. „Ještě je tam kázání,“ odpověděl. „HaCoen Mendes ho napsal, aby ho někdo přednesl, a týkalo se Menašeho smrti. Obsahuje argument proti falešným mesiášům.“

Poposedla si na židli dopředu.

„Ale než vám o tom kázání povím,“ mluvil Aaron dál a vychutnával si náhlou pozornost Helen Wattové, „musím vám říct, že jsem si dnes ráno hledal něco o rabínu HaCoen Mendesovi.“ Pokračoval naoko lhostejně: „Jak víte, přestože byl vlivný učitel, jeho slepota ho omezovala natolik, že mu tiskem vyšel jen jediný text — pamflet nazvaný *Proti klamu*, který po jeho smrti vydal v Londýně jakýsi jeho obdivovatel.“ Zpočátku hovořil pomalu, postupně se však nechával víc a víc unést. „Najít ten text online dalo trochu práce, ale podařilo se mi to. A popravdě řečeno, stojí to za to.“ Ve skutečnosti byl HaCoen Mendesův pamflet pravděpodobně nejlepší soudobou argumentací proti masovým hysteriím pozdního sedmnáctého století, kterou kdy Aaron četl. Argumentace byla ve svém varování proti pokušením falešných mesiášů jasná, důkladně vystavěná, místy dokonce až poetická. Celý text pamfletu byl připojen ke krátkému článku, který Aaron objevil po dlouhém hledání — zřejmě jedinému existujícímu odbornému článku o HaCoen Mendesovi. Před několika desítkami let ho

napsal jakýsi neznámý vědec, jenž v něm zmínil HaCoen Mendesovy útrapy způsobené inkvizicí, pochválil *Proti klamu* a srovnával ho s méně pádnými protišabatiánskými polemikami té doby. Je překvapivé, konstatoval vědec mimochodem, že autor takového kalibru nevytvořil žádná jiná publikovaná díla.

Aarona však nejvíc ze všeho uhodilo do očí věnování.

„Ten pamflet, který HaCoen Mendes napsal,“ sdělil teď Helen Wattové, „je věnován Benjaminovi HaLevyemu.“

Nic na to neřekla.

„Tomu Benjaminovi HaLevyemu,“ nevzdával to, „kterému kdysi patřil tenhle dům.“

Povytáhla obočí: má snad Aaron dojem, že jí tahle spojitost unikla?

Viděl ale, že přemýšlí. A viděl, o čem přemýšlí: teď vědí, jak se sem ty listiny s největší pravděpodobností dostaly. Benjamin HaLevy byl nepochybně rabínův patron a přirozeně si přál jeho spisy shromáždit a uchovat.

Helen zamyšleně přikývla. „A co je v tom kázání, které jste právě četl, u příležitosti Menašeho smrti?“

„*Není vůle Nejvyššího*,“ citoval Aaron, „*aby Židé sázeli na Mesiáše jako hráči v kostky*.“

Upřímně se usmála, byl to úsměv jako vlákénko babího léta, tak nevinný, že si člověk dokázal představit, že kdysi bývala milejší. „To je skutečný nález. Takže HaCoen Mendes varoval proti falešným mesiášům už v roce 1657. Jak dlouhé je to kázání?“

„Čtyři stránky,“ řekl Aaron. „A pak je tam ještě jeho kopie v angličtině — možná ho přeložili pro mladší generaci, která vyrůstala v Londýně.“

„Rozhodně ten anglický text přečtete celý,“ vybídla ho.

„Jistě, ale je to jen překlad.“

Napřímila se. „Neslyšel jste, co jsem o těch lidech říkala? Možná napsali portugalsky něco jiného než anglicky.“

Ty a já, Álefe, pomyslel si. *Až na to, že tobě nešéfovala čarodějnice.*

Ukousl si velké sousto a s požitkem je žvýkal. Jeho sendvič ji zjevně rozčiloval.

„Kdy přijdou ze Sotheby's?“ zeptal se. I jméno aukční síně ji rozčilovalo.

„Zítřka,“ odpověděla.

Seděli: on žvýkal, ona čekala, až s tím bude hotov. Parodie na přátelskou polední pauzu.

„Povězte mi,“ prohodil neutrálně, „jak jste se dostala k historii?“

Tím pokusem o obměkčení ji neošálil. Přesto však seděla a tiše uvažovala, jako by jeho otázka byla upřímná. Dívala se z okna a vtáhla tváře, což, jak si všiml, dělala při přemýšlení. Zase zvažovala, jestli jí stojí za odpověď.

Ve tváři se jí usadil výraz trpkého humoru. „Z donucení.“

6

2. října 1657
15. češvanu 5418
Lamanšský průliv

Tak jasně zářící měsíc. Jeho ostrý disk se světlým kruhem na pozadí vysoké černé oblohy. Měsíc tak třpytivý, až se zdálo nemožné, že nevydává žádný zvuk.

Každé omšelé prkno paluby zřetelné v mramorovém světle. Hřeben každé vlny stříbřitý. Každá brázda bezedná, chvatně přinášející pravdivou zprávu o nepředstavitelném chladu dole. Vzdouvající se plachty nad hlavou, houpání jejich strohých stínů podle pohybů lodi. Černá, bílá, černá. Stíny znovu a znovu přetínající její štíhlé prsty, které bez hnutí spočívaly na zábradlí.

Noc čekající na někoho, kdo by pouze vyslovil, co už bylo zřejmé.

Na nízké lavici vedle zábradlí ležela nehybná postava rabína zabalená do přikrývek a zdálo se, že se vznáší jako pěna na klouzajících vlnách, jeho bílý vous a bledý obličej stoupal a klesal s každým nadechnutím oceánu.

Za nimi, téměř ztracený ve stínech blízko přídě, stál mlčky její bratr. Od odjezdu z Amsterdamu jí neřekl ani slovo. Jako by si umínil zanechat tam poslední zbyteček něhy a pouhý pohled do její tváře by mohl jeho odhodlání zmařit.

Voda dutě pleskala o příd' a plavidlo se ve slabém mihotání hvězd blížilo k temné mase na obzoru.

Anglie.

Naděje působící nevolnost, jako žluč v jejím břiše.

7

4. listopadu 2000

Londýn

Helen byla ztuhlá zimou. Tlustý svetr, který si přitáhla těsněji kolem ramen, moc nepomáhal a malý přímotop přinesený z domova zjevně na tuhle stranu knihovny nedosáhl. Ale vysoká okna tu poskytovala nejlepší světlo.

Bridgette si celé odpoledne dávala záležet na tom, aby procházela místností v botách na vysokém podpatku a zelené šále mnoha odstínů, z nichž oči přecházely, a opakovaně se vyptávala, jak pokročili, nebo do telefonu zřetelně vyslovovala věty, které měla Helen zaslechnout: „Je mi *strašně* líto, že jsem musela změnit plán, ale časový rozvrh má teď v rukou někdo jiný. Upřímně doufám, že to zdržení neohrozí celý projekt.“ Ian se možná nechal zastrašit tím, jak Helen trvala na třídenním čtení, aby mohla univerzitu přesvědčit ke koupi; s Bridgette tomu bylo jinak. Dnešek byl Helenin poslední den nad listinami a Bridgette jí dala na srozuměnou, že skončí brzy: v podvečer se měli k Eastonovým dostavit zaměstnanci aukční síně Sotheby's a začít s oceňováním rukopisů.

Toho rána před odjezdem do Richmondu zavolala Helen ještě jednou do kanceláře Jonathana Martina, aby zjistila, jak pokročil. Bylo nápadné, že se hovoru ujal sám, místo aby jen vzkázal Helen po sekretářce, že mluvil s Ianem Eastonem osobně a že mu připadal jako „příjemný chlapík“ — což si Helen přeložila jako „svolný“: Martinův oblíbený typ člověka. Jonathan Martin hodlal otázku zakoupení dokumentů probrat s vicekancléřem při obědě.

Málem se tomu nahlas zasmála: je možné, že po tolika letech jednou Martinova schopnost najít si v systému nejvýhodnější cestičky zapůsobí v její prospěch? Až do tohoto

týdne si byla jistá, že během zbývajících měsíců s tím člověkem bude v kontaktu jen nepatrně. Už před lety přestala navštěvovat jeho přednášky a recepce — jen ať mu na ně chodí lichotit mladí kolegové, ona nemá zájem soutěžit o rozdělování kanceláří. Díkybohu už bude dávno v důchodu, až dojde na stěhování katedry do zrenovovaného křídla, pro které Jonathan Martin poslední léta s takovým potěšením sháněl peníze: *konektivita, komfort, kreativní utváření prostoru* — tedy nic, co by souviselo se skutečnou prací historika, a všechno, co se pojilo s Martinovým přáním jednou provždy trumfnout konkurenční katedru historie na University College London.

Teď to však byl člověk, na němž zřejmě záležel její osud: Jonathan Martin, který, když mu o listinách před pár dny pověděla, seděl mlčky plných sedmdesát vteřin. Věděla to; dívala se na hodiny v jeho pracovně. Vlastně by ji ani nepřekvapilo, kdyby se na ně díval sám. Sedmdesát vteřin: dost času, aby se člověk nevědomky zavrtěl. Dobře však znala okázalé uvažování tohoto muže.

„Helen, to je zásadní nález,“ řekl — a dál přitom zíral z okna. Nejspíš pózuje Rodinovi, pomyslela si.

Možná bylo dětinské, že popustila uzdu své nechuti vůči němu a v duchu vedla ničující monolog, zatímco na hodinách odtikávalo další Martinovo mlčení, přinejmenším jí to však pomohlo nevstát ze židle a neudeřit kostnatou pěstí do jeho psacího stolu, aby si přestal pěstovat vlastní image — Jonathan Martin, s dokonale učešanými prošedivělými vlasy a hladce oholený — a začal dělat to, co každý příčetný vedoucí katedry historie.

Konečně se k ní znovu obrátil. „Pozoruhodný nález na závěr kariéry, musím říct.“ Za těmi slovy slyšela lítost, že tím, komu se onen nález podařil, je Helen Wattová — suchá vědkyně, nevhodně nefotogenická, na pokraji povinného odchodu na odpočinek, jehož nebude litovat nikdo kromě ní. Oč lepší by bylo, kdyby se ten objev naskytl některému z Martinových bystrých mladých zaměstnanců! Někomu, na koho by

se dalo spolehnout, že se rád poveze na vlně publicity, která by z toho mohla plynout, že se stane akademickou hvězdou a přinese univerzitě léta prospěchu.

Sledovala, jak Jonathan Martin odsunul svou nespokojenost stranou. Pro tuto chvíli. Natáhl se pro telefon a svým hlubokým basem dal asistentce pokyn, aby ho spojila — okamžitě! — s univerzitní knihovnou. Zrovna to tak vychází, svěřil se Helen, zatímco čekal na spojení, že má k dispozici jisté finance pro podobnou koupi, od dlouholetého dárce, který by velmi rád pomohl zvýšit prestiž katedry. Pokud to bude nutné k tomu, aby si listiny zajistili dřív, než se rozkřikne, že je získala *nějaká jiná univerzita*, rád zařídí, aby část výdajů uhradila katedra historie... ačkoli za to přirozeně bude očekávat určité zvýhodnění.

Což, jak Helen věděla, znamenalo, že bude vyvíjet tlak na knihovnici, aby jeho studentům umožnila k dokumentům přednostní přístup. Porušení zákona o svobodě informací, který ovšem politický tvor typu Jonathana Martina dokázal obejít.

„Dobré odpoledne,“ zašveholila Bridgette, když vešla do místnosti, tentokrát v černém vlněném kabátě a s náručí plnou časopisů. Aaron zvedl hlavu, jako by ho její příchod překvapil — jako by mu bývalo mohlo uniknout staccato kroků, které se k němu blížily. Usmál se na Bridgette oním poloušměvem, který zformoval jen jedním koutkem úst. Helen si nemohla pomoci a sledovala ho. To vznešené, sebejisté kývnutí. Hladká olivová pokožka jeho obličeje, husté řasy, tmavé oči mandlového tvaru. Takhle se může nosit jen chlapec vychovaný v přepychu, navíc pohledný.

Dror. Jemu samému nepatřil dokonce ani jeho vlastní příjemný vzhled.

Zdálo se, že se Bridgette zastaví — pak ale pokračovala v chůzi, odložila časopisy na polici v knihovně a vrátila se ke dveřím. Aaron stál u stolu, díval se za ní a vypadal pobaveně.

Pomalů, pánovitě, otočil hlavu směrem k Helen.

Venkovní dveře bouchly a Helen sebou trhla.

Aaron se obrátil zpátky ke svému dokumentu. Když si upravoval rukavice na úzkých, šlachovitých zápěstí, podrážděně zabručel.

Samozřejmě vyžadovala, aby pracoval v rukavicích. V obchodě jí prodavač dal vybrat mezi latexovými chirurgickými a formálními bílými, pozůstatkem odpoledních čajů z jiného věku: výborná příležitost, jak zařídit, aby Aaron při manipulaci s listinami vypadal buď jako hrdina kriminalistiky, nebo jako hejsek z devatenáctého století. Když jí prodavač nákup namarkoval, pokárala se za vlastní satisfakci.

Aaron si stáhl tenké bavlněné rukavice, nechal je ležet naruby na desce stolu, posadil se a přitáhl si k sobě notebook. „Žádný strach,“ prohodil, aniž zvedl oči, „nebudu si čist maily.“ Několik vteřin psal a pak čekal, s pohledem upřeným na obrazovku.

S rozmrzelostí, které tak docela nerozuměla, se Helen otočila zpátky k dopisu před sebou. Byl adresován HaCoen Mendesovi. Tam, kde příjemce složený list rozevřel, zůstaly úlomky staré červené voskové pečeti. Inkoust vybledl do matně hnědého odstínu, ale dal se přechíst, papír byl neporušený kromě mírného natržení na jednom okraji.

17. února 1658

13. ševatu 5418

Amsterdam

Učenému R. HaCoen Mendesovi

Obdrželi jsme zde v Amsterdamu zprávy o tvé chvályhodné práci, když nám David Rodrigues popsal tvé snahy o přijetí dětí našich anglických bratrů pod plášť Tóry a o pokračování díla, jež započal Menaše ben Izrael blahé paměti, jak je psáno: Tu práci nemusíš dokončit, avšak ani s ní nesmíš o své vlastní vůli přestat. V těchto dnech, kdy se naše srdce děsí dalších zlých zpráv o utrpení našeho lidu v Portugalsku, se modlíme, aby tvé snahy došly úspěchu a našly přízeň u Nejvyššího.

On přinese pokoj a vykoupení za našich dnů a jsme přesvědčeni, že se tak stane.

Knihy, které žádáš, ti pošleme do konce měsíce a těší nás, že mezi Židy v Londýně doufáš nalézt kandidáty pro studium takových textů.

Jedna věc nám působí starost. Rodrigues se zármutkem zmiňuje tvou zprávu o Velasquezově chlapci, který zajisté kráčel ve stínu oné velké kletby, již Hospodin stihl jeho rodinu, když oheň strávil životy jeho rodičů; pochopení této události náleží jen Nejvyššímu, neboť je psáno: Cesty Nejvyššího jsou ryzí světlo zahalené temnotou. Rodrigues byl však znepokojen přítomností sestry toho mladíka ve tvém domě, jenž je domem Tóry.

Chápeme, že vzdělaných písařů je v londýnské komunitě málo. Je to úhor nevědomosti, ježž zušlechtuješ pomocí jednoho žáka po druhém, a je možné, že žádná židovská rodina v Londýně nemá syna zběhlého v potřebných jazycích. Velasquezovo děvče je však ve věku, kdy musí hledat manželství, a je tedy pouze přiměřenou laskavostí vůči ní nezatěžovat ji povinnostmi a myšlenkami mimo její obzor. Třebaže v naší obci mohou panoval rozdílné názory na vzdělání žen, a uznáváme, že o dívčině otci se vědělo, že za svého života podobné záliby schvaloval, ani on by jistě nesouhlasil s tím, aby se některá dcera takové práci věnovala delší dobu. Sam důvěřuji slovům rabína Eliezera z Talmudu: Neboť slovo Tóry by se mělo raději spálit, než vyučovat v něm ženy.

Dovol, abych ti připomněl, že ta dívka nemá žádné věno, a bylo mi řečeno, že ani Dotar jí ho není nakloněn poskytnout, a to kvůli špatné pověsti její nebožky matky. Radíme ti, abys vzal v úvahu, že jestliže by pokračovala v práci jako tvá písařka, přišla by tím o jakoukoli zbývající vyhlídku na manželství.

Jelikož chápeme, že je vždy těžké nalézt vzdělaného písaře, poslušného tvých potřeb, pozorně vyhledáme vhodného studenta a při první příležitosti jej předáme do tvých služeb, pokud nám pošleš zprávu, že v Londýně nejsi schopen takového mladíka najít.

*Ačkoli jsem se s rodinou Velasquezovou znal jen krátce, než
byli oba rodiče odvoláni Nejvyšším, píši s velkou úctou a cítím
s osudem všech synů a také dcer našeho trpícího lidu.*

V neochvějně víře v přicházející Vykoupení

Jákob de Souza

Helen zaplavila jistota doprovázená nápirem adrenalinu. S vypětím sil mu odolala. Zavřela oči, pak je otevřela a četla dopis znovu. Zkontrolovala si překlady. Portugalština byla archaická, ale srozumitelná. Helen si přisunula sešit blíž a studovala data dokumentů, které zatím objevili a které byly podepsané stejným písařem — jeden z nich byl stručný lístek žádající amsterodamského knihkupce o dva tituly. Podle datace přímo předcházel dopisu, jež Helen právě dočetla.

Poposedla si na židli. A vylekal ji neznámý pocit v hrudi: zatřepetání vlastního srdce, jako když se něco, co bylo dlouho potichu, náhle probudí a hájí svou nevinnost.

„Pane Levy,“ řekla.

Zdálo se, že ji neslyší.

„Álef byla žena,“ pronesla a pečlivě zkoumala vyřčená slova.

Zvedl oči od obrazovky notebooku, jako by se namáhavě vynořoval z velké hloubky, a podíval se na ni, aniž zaostřil. Poprvé vypadal zranitelně.

8

12. listopadu 1657

6. kislevu 5418

Londýn

Rána, až se všechno zachvělo.

Po celém nábřeží dunivá ozvěna.

Vlhké dřevo, vlhké došky, potácivé kroky po vlhkých hnijcích prknech — muži s lany napjatými na ramenou, táhnoucí bednu pryč od kamenné zdi, do níž narazila.

Bedna se nebezpečně houpala na vysoké kladce a klesala — doprovázená klením mužů — níž a níž na vyčkávací vlečný člun, který přijal její váhu a ponořil se hlouběji do zčeřené vody.

Hrstka racků proti nasupené bílé obloze.

Zaclonila si oči.

Sukně, jež měla na sobě, byly uboze tenké a vlhký londýnský vzduch s sebou nesl lezavý chlad, jemuž nemohla uniknout.

I střevice se teď ukázaly být nevhodné, ačkoli pro méně hrbolaté ulice Amsterdamu dostačovaly. Celou cestu úzkými uličkami k řece jí to klouzalo po dlažbě znečištěné odpadem a chodidla ji nesnesitelně bolela. Všude kolem ní shluk anglických tváří: ostré, neproniknutelné rysy utvářené právě tak ostrými a cizími slovy. Kdyby měla promluvit měkčím jazykem, uzamčeným v jejím nitru, nikdo by si nevšiml, že něco říká — zvuk zbavený významu.

Jak rychle — od první chvíle, kdy se nohou dotkla anglických břehů — se stala věcí beze slov. Hromadila se v ní ošklivost jejího života. Kdysi dávno ji mohla nechat proměnit v slzy.

Rabín ji poslal pro jejího bratra. Byly to už tři dny, co Izák naposledy vkročil do jejich domu — tři dny, co rabín neměl žádného písaře, který by zaznamenával jeho myšlenky.

Zatím bratra mezi přístavními dělníky nezahlédla, ale věděla, že se musí podívat důkladně. Izák byl odjakživa takový. Když ho v Amsterdamu otec vzal do přístavu, aby ho poučil o tom, jak se ve městě obchoduje, také se učil rychle. Bylo mu tenkrát deset; snadno se vmísil mezi námořníky, což velmi rozladilo dobře obuté kupce a investory, kteří tu scénu pozorovali. Jak jim ohromený otec doma vyprávěl, chlapec se téměř vrhl mezi dělníky a pomáhal jim otevírat bedny, ze všech svých malých sil tahal truhly s nákladem tak dlouho, až už se na něj dělníci pro jeho příbuzenství s bdělými židovskými kupci v černých pláštích a širokých kloboucích s pery nemohli zlobit.

Nevšímal si civějících dělníků, kteří se chystali nadzvednout druhou bednu, a obezřetně kráčela po nábřeží. Opatrně proklouzla kolem mžourajícího starce, který dehtoval dno malého člunu — avšak když ho mýjela, zachytil prsty lem její sukně. Vytrhla mu látku z ruky a on na ni zamrkal a otočil masité dlaně vzhůru, jako by říkal: *Ve svém věku smím*. Obrátila se, ve tváři celá zardělá, a on tam stál: její bratr mezi anglickými přístavními dělníky, jako by se tady narodil.

Věděla, že ho tu najde — říkala to rabínovi. Proč ji tedy tak zabolelo, když viděla, jak je mezi cizinci jako ve svém živlu? „Izáku,“ oslovila ho.

Zvedl obočí tím svým novým způsobem, ani se k ní nehlásil, ani ji nezapřel.

Stáhlo se jí hrdlo. Na rozdíl od Izáka nikdy neuměla jednat s lidmi. Vždycky bývala zvláštní: Izákova hubená, tichá starší sestra se svými věčnými omluvami, neschopná mluvit v davu tak, aby ji bylo slyšet, libující si v prapodivných činnostech knihomola, jimž se většina dívek ráda vyhnula. Až do nynějška však mohla mít užitek z bratrova nadání snadno se sprátelit. Izák si po celý život bez sebemenšího úsilí získával sympatie druhých a o to, co mu přinášely, se dělil se sestrou — o přátele, žerty, drobnosti od prodavačů na tržištích. Tady v Anglii však jeho cesty neznala, třebaže spali pod stejnou střechou.

„Izáku,“ zopakovala. Stála proti němu, ruce bezúčelně svěšené podél těla. V Amsterdamu by se natáhla a zatahala by ho za rovné vlasy, ne tolik, aby to bolelo, ale dost na to, aby mu dala najevo, že ho má přechteného, i když je teď muž a o půl hlavy vyšší než ona.

Dva z jeho společníků se otočili. Oba byli mohutnější a mnohem starší než Izák — muži, kteří už mohli mít rodiny, možná je už i stačili opustit. Ten menší měl širokou podobanou tvář a vypoulené modré oči; ten vyšší chomáče řídoucích vlasů a obličej hojně poznamenaný počasím nebo pitím — oči měl v zarudlém obličejí zapadlé.

Obrátila se k Izákovi, svému rošťákovi, který už žádným rošťákem nebyl, modrookému a plavovlasému... je to pořád ještě její bratr? Uplynulo už několik týdnů ode dne, kdy si oholil vousy, ale pohled na jeho holou bradu ji pořád ještě zneklidňoval — připomínal jí, že Izák odhodil poslední pozůstatky domova. Bála se, že se to vztahuje i na ni.

„Rabín tě potřebuje,“ řekla tiše.

Cítila, jak se na ni kvůli zvuku její portugalštiny soustředila pozornost dělníků: další cizinka?

„Sestavuje si dopisy, Izáku,“ pokračovala skoro šeptem. „V duchu. Potřebuje tvou ruku, aby je přenesla na papír.“

Přesouvající se těla dělníků — jejich rostoucí vědomí, jakou moc nad ní mají. Přistoupila blíž k Izákovi. On si však pozornosti mužů nevšímal, nebo to alespoň předstíral. Našpulil ústa a pak jí něco řekl anglicky, příliš rychle — jako by zapomněl, že na rozdíl od něj neměla příležitost učit se mluvenému jazyku, protože jí to domácí povinnosti neumožňovaly. K čemu jí tady v rušném přístavu byla angličtina, kterou kdysi dávno pochytila z tištěných stránek — z jediného svazku tajemných a matoucích anglických básní, jež potají studovala v matčině pokoji v Amsterdamu?

Izák zavrtěl hlavou a dutě se zasmál. Portugalsky řekl: „Ruku písaře jsem nechal za průlivem.“ Odvrácenýma očima dopověděl zbytek: *A svou oddanost tobě zrovna tak.*

Nedokázala potlačit chvění hlasu. „Izáku —“

„Vyříd' rabínovi, že mám moc práce,“ řekl. „Vyříd' mu, že jsem si pronajal pokoj a do jeho domu se už nevrátím.“

Chraptivě ze sebe vypravila: „Chceš, abych plivla na jedineho člověka, který nám pomohl?“

Jeho výraz se nezměnil, těmi slovy ho však zasáhla. Chvilkové zaváhání. V něm uviděla bratra takového, jaký býval. Rovné zlaté vlasy, dokonalá elegance pevného těla, voněl po soli a másle, když ho kdysi v Amsterdamu odpoledne hlídala a on se jí zavrtal do náručí. Nezbeda Izák, nedotčený nekonečným napomínáním sloužících i učitelů, kteří zvyšovali hlas jako pohněvaní zhrzení obdivovatelé. Neplatilo na něj nic jiného než otcovy mírné domluvy. Po otcově tichém zklamání se Izák obrátil k Ester, jeho odhodlaný výraz náhle znejistěl a v modrých očích se objevila jiskřička žádosti — ne-li o pochopení, pak tedy o odpuštění. Pokaždé se ho od ní dočkal. Odhrnula mu světlé vlasy z očí. Pomohla mu schovat rozbité sklo z chůvina zrcátka, dokud ho nenahradil jiným, které vzal z matčina toaletního stolku.

Ano, připoutala se k jeho nebetýčným uličnickým kouskům — nač předstírat, že ne? Vychutnávala si svobodu, již Izák jako chlapec požíval, svobodu, která jí samotné byla upřena. Jednou ho našla, jak se vyklání z horního okna jejich domu a hází na ulici shnilá jablka posbíraná mezi kuchyňskými odpadky; popadla ho za lněnou košili a navíjela si ji na prsty, pořád dokola, až měl košili pevně ovinutou kolem pasu. Snažil se ji setřást. Ale místo aby ho odtáhla od okna, což očekávali oba dva, klekla si vedle něj a zadívala se dolů na ulici, na zděšenou postavu muže, kterého okamžitě poznala — šámete ze synagogy, který o ní prohlásil, že je zvrácená, když jednou služka vyzvonila, že Ester vypotřebovala celou zásobu svíček, protože si v noci četla.

Šámes to řekl po šabatových modlitbách a často to ochotně opakoval, když viděl, jakou odezvu tím vzbudil. *Ta holka je krásná po matce a musí se na ni přísně dohlížet — když je na ní matčina krev tak dobře vidět, naráz by mohlo být po poslušnosti a odhalila by se stejná nezkratnost ducha.*

Aniž Ester cokoli řekl, Izák znovu zamířil, jako by rozuměl jejímu srdci a věděl, že mu nebude bránit. Zabořila prsty hlouběji do jeho košile a cítila jeho teplé drobné tělo plné síly a odhodlání, opřela se o něj, prsty zaťaté do tkaniny, a dýchali spolu, když se rozmáchl a hodil. Hnědé jablko se roztříštilo muži o spánek a vychýlilo ho z cesty; chrлил výhrůžky a mířil teď k synagoze.

Sousedí byli pochopitelně zděšeni. Když se však matka toho večera zadívala na Izáka, cosi v její tváři povolilo a ustoupilo výrazu uspokojení. To otec zavedl Izáka do synagogy, aby se šamesovi omluvil. Ester je pozorovala z okna, a když se vraceli, přikradla se k Izákově posteli a nechala mu na polštáři malou neumělou figurku, kterou ušila — jakéhosi pejska vycpaného kousky látky, jež našla v košíku s šitím patřícím hospodyně. Hračku pro potěchu duše.

Teď před ní stál jako dospělý muž. Pravda, tvář mu ztvrdla dlouho před příjezdem do Londýna. A přece se v ní za těch pár týdnů, co tu byli, usadilo ještě cosi dalšího — nového a drsného —, jako by zdolal závěrečný úsek cesty, na niž se vydal po smrti rodičů. Bez krátkého světlého vousu byla jeho tvář nahá, napjatá. Nikdy předtím nebylo na Izákovi vůbec nic nepřírozeného, nic nesvobodného, a přesto teď jeho tvář, dosud vždycky celistvá, vypadala jako poskládaná z částí. Ester si všimla, že má po obou stranách úst rýhy, a když mluvil, připomínal jí dřevěnou loutku s připevněnou pohyblivou čelistí.

„Písařina je pro jiný druh lidí,“ řekl. „Pro *tebe*, kdyby ses byla narodila jako kluk. Pro mě nikdy. Dokonce ani *předtím*.“

Před požárem. Izák o něm za poslední dva roky téměř nepromluvil.

Jeho hlas, který byl tak podivně chladný, teď nabíral na síle a podrážděnosti. „Rabín by chtěl, abych mu psal výklady veršů? Krásné pocty mučedníkům, které zahubila inkvizice?“ Ze středu spirálovitě stoupajících slov křičela osamělost. „Rabín chce, aby moje ruka přenesla jeho svaté myšlenky na papír? Vyříd mu, že se místo toho snažím dostát své reputaci

vraha. Pověz mu, co ví: v mé ruce by jeho slova zrazovala. Pověz mu —“ ukázal si na obličej, „— že už nemám vousy. Že už ani nevypadám jako Žid.“

Dělníci stáli těch pár minut mlčky a sledovali divadlo v jazyce, jemuž nerozuměli. Teď se jeden z nich zasmál: že by to byla milenecká hádka?

Dolétla k ní Izákova slova. „Vsadím se, že jsi mu o mých vousech neřekla. Že ho necháváš v domnění, že jsem pořád ještě takový, jakého mě chce mít.“ Naklonil hlavu. „Jestli chceš, řekni mu, že jsem se ztratil a žeš mě nemohla najít. Třeba mě bude oplakávat jako mrtvého.“ Izák se chmurně usmál.

„Izáku, prosím —“

Menší z mužů se smál a říkal něco anglicky. Udělal krok směrem k ní. Oplzle se na ni zadíval a doprovodil to pohybem ruky: *Je tvoje?*

Izák pomalu zavrtěl hlavou.

Cítila, jak ji bratr opouští, jako když jí sklouzává šál z ramen.

V příštím okamžiku byl menší z mužů u ní — tlustou rukou ji popadl za tvář a silně ji štípl, jako by zkoušel zboží. A právě tak rychle ji cosi hodilo dozadu — zahlédla jen Izákovo rameno, rozmáchnutí a tvrdý úder pěstí do mužova břicha. Na chvíličku oba vrávorali těsně vedle sebe. Pak muž dopadl na zem, držel se za břicho a lapal po dechu. Jeho vyšší společník se vrhl kupředu — chtěl se do rvačky vložit, nebo ji zarazit? —, popadl Izáka za ramena a tlačil ho zpátky. Ester teď pochopila, že to odstrčení bylo varování, ne útok. Ale než se kdokoli z nich stačil nadechnout, Izák se znovu rozmáchl a druhý muž se zapotácel a zřítíl se na bednu, přičemž se hlavou udeřil o dřevěné latě, až to zadunělo.

Muž zaúpěl. Ester viděla, jak se zvedá, pomalu, opatrně. A jak Izáka probodává pohledem plným nově zrozené zášti.

Otočila se a zamířila zpátky cestou, kterou přišla; bolavýma nohama klopýtala po dlažbě, v úzké uličce se před ní z šera vynořovaly obchody.

Kroky. Izák ji mlčky popadl za paži.

„Pojď domů,“ řekla mu se skloněnou hlavou. Pod rozbo-
lavělýma nohama kameny města, jež nijak netoužila poznat.
Všude okolo rámus, výkřiky a hlasitý smích cizinců. Tak tohle
měl být její Londýn: město předem poskrvněné tím, co do něj
přinesli. Plakala, obličej měla celý rozpálený — proč teď? Od
požáru téměř neplakala. Dokonce ani na pohřbu rodičů, kde
pomlouvači v její neschopnosti pláče spatřovali další znak
zvrácené povahy — dokonce ani tam ne, protože ji na prsou
pálilo natolik, že to všechny slzy vysušilo, ještě než jí stačily
skanout z očí. Teď ji však přemohla jakási slabost a neměla,
čím by se bránila.

„Pojď se mnou domů,“ zamumlala znovu.

V Izákových slovech tentokrát nebylo nic jedovatého, jen
únava. „Rabínův dům není náš domov.“ Věděla, že se s rabí-
nem nijak nepohádal. Jeho nepřátelství mířilo proti samotné-
mu životu a ona je nemohla nijak zmírnit. „Nebo možná,“ řekl,
„možná to může být domov pro tebe, Ester. Ty se můžeš...
vdát. Mít syny a dcery.“ Zvedla k němu obličej, ale nedíval
se na ni. Zíral do bílého nebe a mluvil tiše, jako by vymýšlel
útěšnou pohádku pro děti. „Můžeš. Ester. Jsi ještě...“ Letmo
se na ni podíval a v jeho pohledu se objevil záblesk, který už
tak dlouho neviděla a který říkal, že ji zná. „Jsi jiná.“ Mluvil
tiše, ale na chvíli měl v hlase své staré odhodlání. „Jsi jako
mince vyrobená z kamene místo z kovu. Nebo dům postavený
z pláství nebo z peří nebo možná ze skla — z něčeho, z čeho
by nikdo na světě dům nestavěl, Ester —, z něčeho zvláštního,
ale i pevného. Vždycky jsi byla taková. Ale přesto přese všech-
no jsi pořád žena. Žena se dokáže obnovit. U žen není —“ za-
váhal, „— všechno jasně dané. Ne tak jako u mužů. Muž musí
být hrdina, nebo... zlosyn.“ Stiskl jí paži silněji. „Tohle ti chci
říct, Ester. Tohle jediné.“ Ztuhl a ona viděla, jak zalétl pohle-
dem k řece, jako by práce, která ho tam čekala, mohla pohltit
všechnu prudkost, která se v něm rozmáhala.

Pak vydechl, pustil ji a nutil se ke klidu. Cítila, jaké ho to
stojí úsilí, potlačit touhu hýbat se, udeřit, udělat něco, čím
by ulevil všemu, co v sobě držel pod zámkem. Místo toho tiše

promluvil. „Člověk přichází na svět, aby splnil určitou úlohu, Ester. Možná dobrou, možná špatnou. Způsobit ten požár, to byla moje úloha. A to ze mě dělá zlosyna.“

Zpřímá na ni pohlédl. Jeho tvář nic neskrývala, viděla ji tak poprvé od té doby, co byl ještě chlapec. Prosba o odpuštění v ní však chyběla.

„Cestou z tohoto světa něco udělám. Něco dobrého, jako *Samson*.“ Na rtech mu pohrával zasmušilý náznak úsměvu. „Strhnu nějaký nekalý dům. Strhnu!“ Při tom slově udeřil pěstí do vlastní otevřené dlaně tak zuřivě, že Ester vyjekla. „Přímo sobě na hlavu,“ dodal prostě. Nadechl se. „Nebo někoho zachráním. Možná nějakého chlapce.“ Ta představa ho na okamžik téměř zadusila. „Vyšplhám na palubu jeho lodi těsně před tím, než ji obklopí oheň. A než uhořím, než umřu, odrazím ho — v člunu — od lodi.“ Každé to slovo ze sebe vyrazil se závratnou nenávistí.

Pochopila, že bude rozdávat rány, dokud nezahubí sám sebe.

Otočil se a vyrazil směrem k dokům.

Vracela se po dláždění, jako by bylo ze skla.

Rabín seděl na stejném místě, jako když odcházela. Zvedl k ní obličej, ale čekal, než si pověsí šál.

„Tvůj bratr s tebou není,“ řekl tiše.

„Ne.“

Studený déšť, který se spustil, když byla pryč, tvořil za vysokými okny velkého pokoje bílé provazce. V ohni hlasitě praskalo smolné dřevo. Rivka musela pořádně přiložit, než se vydala na pochůzky. Ester si ji uměla představit: jak si silnými rukama popotahuje vlněné šaty a každým pohybem jasně hlásá své odhodlání přemoci zimu v rabínově zestárlém těle. V Rivčině nepřítomnosti její bdělou péči převzal praskající oheň, dost hlasitý a prudký na to, aby lámal myšlenky vedví.

Rabín HaCoen Mendes seděl blízko krbu. V křesle s vysokým opěradlem se skoro ztrácel. Pod bledou kůží mu vystupovaly lícní kosti, vousy měl bílé, zažloutlé. V místech, kde měl pod hustým šedivým obočím vypálené jizvy, se kůže zdála napjatá a hladká jako kůže dítěte.

Ester si přitáhla židli k ohni a posadila se. Mihotavé plameny honily stíny po podlaze sem a tam. Opatrně si položila nohu přes nohu a rozepnula si střevíc. Chodidlo jí bolestivě tepalo skrze punčochu, starostlivě si ho ohmatala. Jen chvilíčku si odpočine a pak půjde do kuchyně, kde jí Rivka jistě nechala spoustu práce. Jak by byla ráda, kdyby ji jako Izáka požádali, aby se chopila brku a inkoustu.

Místo toho trávila dny hnětením hustého, suchého těsta podle Rivčiných pokynů a mícháním polévek s bramborami a občasným plátkem soleného hovězího od židovského řezníka z Amsterdamu. Den co den vařila Rivčino jednotvárné polské jídlo, zholá nepodobné portugalským pokrmům, na něž byla zvyklá z otcovského domu. Pod Rivčíným vedením chystala z těchto přísad jídla, která nosila rabínovi a jeho příležitostným studentům... a pak je zase téměř nedotčené vracela Rivce — rabín neměl chuť k jídlu a studenti, přestože vyrostli na těžké anglické stravě, věděli své. Ester však neměla sílu ani schopnosti, aby navrhla nějakou přijatelnější krmí.

Dokonce i po smrti rodičů v Amsterdamu, kdy si Ester vydělávala na živobytí prací v domech souvěrců, s ní zacházeli jako s dcerou portugalské komunity — měla na starosti šití a jiné lehčí úkoly, zatímco těžší práce vykonávali v zadních místnostech holandští nebo němečtí sloužící. Teprve tady v Londýně konečně pochopila pravdu: domácnost je tvor s nekonečnými potřebami. Hltá dřevo, uhlí a škrob, plátno, chléb i pivo; dech, šlachy a život sám, který se pod tíhou každodenní dřiny pomalu stravuje jako vosk hořící svíce. Pokud Esterinu přítomnost nevyžadovala kuchyň ani věčně uhasínající ohně, dostala za úkol leštit slaměným věchtem mosazné a cínové džbány, drhnout hrnce a podlahu, větrat postele, tahat na půdu škopky plné lněného prádla. Denně klepala

závěsy a koberce, aby je zbavila prachu z laciného uhlí, jímž se domácnost vytápěla; jen u rabína se topilo dřevem, jelikož Rivka trvala na tom, že uhelný prach jeho křehkému zdraví škodí, a v žádném případě by ho nenechala dýchat vzduch proudící ostatními částmi domu, který byl ohřátý uhlím.

Během těchto prací toho Rivka s Ester moc nenamluvila, ačkoli když se úkol ukázal jako příliš těžký, měla s Esterinou neohrabaností trpělivost. Občas se na ni krátce usmála nebo jí svou buclatou rukou stiskla paži, když ji chtěla uvolnit od některé příliš náročné práce, do níž se potom pustila sama. Tato gesta však nikdy nepřerostla v nic vřelejšího. Ester věděla, že jí Rivka přeje pohodlí. Ale bylo jasné, že cítí nepřekonatelný rozdíl mezi nimi a ví, že jsou společníci jen na přechodnou dobu: dcera sefardské rodiny, třebaže osiřelá, se vdá a bude mít vlastní domácnost. Rivce s jejími řídkými bezbarvými vlasy, tělnaté a se silným přízvukem se nejspíš o ničem takovém ani nesnilo, ani kdysi, za dnů jejího mládí. Při ždímání nejtěžší péřové pokrývky pro rabína, druhé pro Izáka, pak pro Ester a nejtenčí pro ni samu si Rivka nechávala své myšlenky pro sebe a omezovala se jen na pár slov vedle občasného nesrozumitelného německého mumlání, které Ester připadalo výmluvnější než cokoli, co se Rivka snažila vyjádřit svou chudou portugalštinou.

Někdy když Ester něco zašívala křečovými stehy, se jí podařilo na chvíličku si oddechnout a kradmo poslouchat rabína a jeho studenty v místnosti pod schodištěm. *Moše kibel Tora m'Sinaj...* Slova, která se sama od rabína naučila. Byla ještě dívka, když otec poprvé přivedl rabína do jejich domu v Amsterdamu. Od vidění ho přirozeně znala už dlouho předtím: rabín HaCoen Mendes, sedící na kraji mužského oddělení v synagoze Talmud Tóra, na rtech modlitby, které znal zpaměti. V Amsterdamu k němu vodili studenty, když jiní rabíni nebyli k dispozici nebo je nechtěli učit. Mladším chlapcům vyprávěl tiché příběhy, kterým očarovane naslouchali: Daniel a lev, Akiva a jeho oddaná žena, Bar Kochba a stromky. Starším chlapcům dával za úkol číst úryvky z *Mišne*

Tora a pak se z nich pokoušel vydolovat názor, dokud se nerozzáříli pochopením nebo se nezačali nudit. Někteří zneužívali jeho slepoty a pozměňovali obsah úryvků, které četli nahlas, nebo si posílali posměšné veršíky, když rabín mluvil: o tom všem se šušalo — právem pohněvaně — na balkoně proženy v synagoze. Přitom Ester slyšela otce říkat, že i ostatní rabíni využívají HaCoen Mendesovy shovívavosti a posílají mu své nejnezvedenější žáky. HaCoen Mendes si nikdy nestěžoval. Když byl nejneposlušnější student společenství — syn Miguela de Spinozy, žák odhodlaný obrátit kvůli své vlastní namyšlené logice veškerou tradici vzhůru nohama — za svou aroganci exkomunikován, HaCoen Mendes se dokonce nechal doprovodit do synagogy a vyslovil námitku proti tak přísnému trestu — bezvýsledně.

Nejasně si teď přála, zatímco za okny pleskal déšť o londýnskou dlažbu, aby se rabín před nějakým soudním dvorem takhle přimluvil i za ni. Ale co by měl žádat? Život, který znala v Amsterdamu, zmizel. Ze stolu, u něž byla kdysi pohroužená do rabínovy výuky, zbyl jen popel. A podobné to bylo i s jejím duchem, který s nadšením vítal každý text, jež s rabínem studovala. V oné příliš krátké době studia ji příliv slov a argumentů zvedal a unášel přes stojaté vody kanálů, lemujících židovskou čtvrť, k jakémusi jasnému vzdálenému obzoru. Tolik po tom obzoru toužila, až se jí zmocňovala závrať.

Teď se však knih dotýkala jen v tom nejzákladnějším smyslu. Bohatá knihovna, kterou si přivezli z Amsterdamu do Londýna, vyžadovala péči jako všechno ostatní v domě, uhelný prach si totiž dokázal najít cestu dokonce i za záclonu, jež chránila dlouhé police s knihami. Když Ester poprvé dostala za úkol utřít prach z rabínových pokladů, odhrnula záclonu a zůstala stát v úžasu nad koženými a zlacenými hřbety. Obsah knihovny, drahé svazky, dar od společenství v Amsterdamu na podporu rabínova poslání v Londýně, byl ze strany amsterodamských Židů něco jako hozená rukavice. Názvy vyražené na hřbetech vzbuzovaly úctu: *Pirkej Avot*, ano, a *More Nevuchim* a *Spisy*, jistě, ale také filosofická díla.

Vedle *De la Fragilidad Humana* od Menašeho ben Izrael stál svazek Aristotelových spisů — jako by amsterodamští Židé, kteří tyto knihy věnovali, předpokládali, že se z anglických Židů během odloučení od společenství stali takoví nevzdělanci, že teď potřebují nejen znovu upevnit v židovském učení, ale uvést do základů myšlení vůbec. Ester knihy pomalu vytahovala z jejich míst.

Frontispisy lemované kaligrafiemi nesly vepsaná jména amsterodamských kupců, kteří dali tyto nákladné dary pro své londýnské bratry svázat — aniž kdy četli jejich obsah, tím si byla Ester jistá. Otevřela jednu poddajnou koženou vazbu a objevila dílo Angličana Francise Bacona, přeložené do kastilštiny. K čemu by podle dárců tohoto nádherného svazku byla anglickému Židovi kastilština? A byla to závist, co jí vniklo myšlenku, že muži, kteří ty knihy darovali, si víc cenili vazeb než slov, jež se v nich skrývala?

Ale když Rivka viděla, jak je Ester při utírání prachu tichá a ponořená do snění, nesouhlasně si odfrkla a poslala ji ždímat prádlo.

Od jejich příjezdu z Amsterodamu neuplynuly ani dva měsíce — avšak krátké vzplanutí naděje, které si Ester přivezla s sebou, v těch vlhkých kamenných místnostech odumřelo. Už před cestou do Londýna byla štíhlá a teď zhubla ještě víc. Občas se jí odpoledne při namáhavé práci zatmělo před očima a musela si sednout na podlahu, zatímco se s ní pokoj houpal. Když si jednou dřepala a čekala, až houpání ustane, nad sebou polici s majestátními svazky, stejně nedosažitelnou jako měsíc, zdálo se jí, že kamenná podlaha, k níž se tiskne, je ostrůvek jejího vyhnanství, odtržený od posledních pozůstatků všeho, co kdysi milovala. Napadlo ji, jestli i vypořádaný mladý de Spinoza cítí, jak jeho vzpurnou mysl v exilu kalí námaha, s níž si vydělává na živobytí. Jestli jeho myšlenky, prý strašlivě heretické, pozvolna podléhají zániku, jak v to rabíni jistě doufali...

Otázky, které se vznášely v kalném šeru pohupující se místnosti.

V noci, když Rivka hlasitě chrápala, ležela Ester tiše pod přikrývkou a snažila se o spánek, po němž teď toužila ze všeho nejvíc. *Smrt každého dne života*. Skončit to, pomyslela si. Ukončit život tohoto dne, pokud na světě existuje soucit. Její dávná studia byla pouhými stíny — nemohla se rozpo-
menout, co způsobilo, že jí připadala cenná. Tu a tam, jak tak ležela ve tmě, se jí z únavy matně vynořila nějaká myš-
lenka a ona — nemohla si pomoci — ji uchopila něžně jako novorozeně, aby jí nevyklouzla z rukou, hýčkala ji a snažila se ji ochránit před zapomněním. Až jí nakonec unikla, jiskra uhašená spánkem.

Sen, pohřbený v noci jako semínko světla v temnotě: ot-
cova ruka na vyleštěné desce dřevěného stolu — jedno, dvě poklepání. Ochrana, bezpečí. V nenávratnu.

Rabínova tvář byla otočená k namodralým plamenům.
„Protože se tvůj bratr nechce vrátit,“ řekl, „budu po zbytek dnešního dne potřebovat tvoji ruku.“

Vstala. Nejistě došla ke stolu. Usedla na dřevěnou stoličku, zaváhala, pak si z kameninové nádoby vybrala husí brk.

Na dotek byl hladký a nepovědomý, jak jím otáčela v prs-
tech. Od chvíle, kdy naposledy držela brk, uplynuly dva roky. Nebo víc?

„Nadepiš dopis do Amsterdamu,“ pronesl rabín tiše. „Šes-
tého kislevu.“

Před Ester ležel papír. Ruce měla nešikovné.

Psala:

6. kislevu 5418

S pomocí Nejvyššího

„Váženému Samuelu Mosesovi,“ diktoval rabín.

Namočila brk a křečovitým písmem ta slova napsala. Vlh-
ká modročerná písmena se na silném papíře leskla.

„S velkými díky jsme přijali tvou zásilku dvou svazků,“ po-
kračoval. „Počet našich žáků s pomocí Boží roste, třebaže
pomalu.“

Namočila brk, a jak jej chvatně vracela k papíru, převrhla kalamář. Na načaté stránce se zatřpytila saténová kalužinka. Hřbet Esteriny levé ruky ozdobila skvrna.

Do ticha praskal oheň.

„Co se stalo?“ zeptal se rabín.

„Kalamář,“ zašeptala.

Přikývl. Pak sklonil hlavu, až se vousy dotýkal hrudi.

Po chvíli si uvědomila, že čeká, až skvrnu odstraní a začne znovu.

Podívala se na svou ruku. Potůčky inkoustu jí zatekly do záhybů mezi prsty a vytvořily jí na kůži křehké cestičky jako mapu všeho, co bylo zničeno. Copak rabín nechápe, že bystrá žačka, kterou učival v domě jejího otce, je navždycky pryč? Dovolují mu jeho zapečetěná víčka — dokonale hladká, vybělená kůže jeho jizev — představovat si ji takovou, jaká kdysi bývala?

Jistě, nežádá ji o písářskou službu proto, že ji považuje za důstojný nástroj. Důvodem je spíš, že nemá na vybranou.

Vstala. „Izák se vrátí,“ řekla rabínovi a usilovně se snažila, aby v jejím hlase nebylo slyšet zoufalství. „Bude pro tebe psát.“

„Tvůj bratr se nevrátí,“ opáčil rabín tiše. „Práci s inkoustem a papírem nikdy nemiloval. A od té doby —“ mírně naznačil konečky prstů: Od té doby, co došlo k požáru. Co Izák sám sebe pokládá za zatraceného.

Vzdouvající se ticho.

„Přivezl jsem Izáka do Londýna,“ pokračoval rabín, „s nadějí, že tu nalezne nový život, osvobozený od toho, co za sebou vláčel v Amsterdamu. Milosrdenství Nejvyššího nás totiž může vysvobodit —“ odmlčel se, jako by sbíral síly, aby unesl vlastní slova, „— ze všech pout otroctví. Dokonce způsobit i to, že slepý prohlédne.“

Nedokázala utiшит své myšlenky. Jak může mluvit o vidění? Copak mu víra pomáhá natolik, že cítí znovuoobnovení schopností, o něž ho připravili? Ona žádnou takovou víru neměla.

Ani jako dívence jí nepomáhaly hebrejské modlitby v synagoze, kde mezi zpívajícími věřícími pociťovala zmatek. Přesto téměř věřila tomu, co rabín HaCoen Mendes říkal, protože jak jinak by mohl snášet slepotu tak vyrovnaně, kdyby neměl nějaký vnitřní zrak — jakési útěšné vidění za zapečetěnými víčky?

Rabín HaCoen Mendes seděl a konečky prstů obou rukou tiskl k sobě. „Izák nechce přijmout život, který mu nabízím,“ řekl. „Musím ho svěřit do rukou Nejvyššího. Ale bojím se, že se z nich vymaní.“ Rabín k ní otočil tvář. „Tvůj bratr se vydává na milost a nemilost drsnějším rukám.“

Byla to pravda. Nemělo cenu dál předstírat. Izák se nevrátí.

„Piš,“ řekl rabín. „Prosím.“

Nehýbala se. Styděla se za svou nemotornost.

„Diktoval jsem příliš rychle,“ dodal rabín, „a spěchal jsem na tebe. Za tu skvrnu mohu já.“

Rukou od inkoustu narovнала kalamář, utřela kaluž hadříkem, vzala čistý papír a namočila brk do trošky inkoustu, která se nevyhlila.

„Učenému Jákobovi de Souza,“ diktoval rabín. Psala.

Tvůj laskavý zájem o mé zdraví je víc, než si zasloužím. V mém domě je o mne dobře postaráno a jsem zdravý na duchu i na těle.

Dokončila řádku a čekala. Vzduch nad hořícím dřevem oživil kroužícími vlnami žáru. Dokonce i v této vzdálenosti od krbu cítila na tváři dotek horka. Vedle jejích nohou, pod umně vyřezávaným psacím stolem, očekávala zapálení malá kamínka, aby inkoust, jímž byla psána rabínova slova, rychleji oschl. Rabínův synovec, který pro ně navzdory vlastní lhostejnosti k židovskému učení koupil a vybavil tento dům, nešetřil penězi, aby vlhkou budovu změnil v důstojné obydlí pro starého muže a jeho studium.

V tichu se v ní cosi zažehlo. Psací stůl jí náhle připadal jako obrovský prostor — pláň, kde snad existují zbytky svobody.

Úhledná hromádka papírů, široká skleněná lahvička s brky, nůž na dopisy. Tyčinka červeného pečetního vosku. Hladká deska stolu. Cítala, jak jí tělo zaplavuje náhlé teplo, jako by se každý kousíček jejího já, každý jednoduchý a skrytý dílek, probouzel.

Rabín znovu mluvil, slepé oči obrácené k ní. Slova protékala její rukou a nechávala na stránce jasně černou stopu.

Tvá starost o mé postavení zde je dalším důkazem tvé velkomyslné povahy. Prosím tě však, milý Jáko, abys byl klidný a věnoval své úsilí těm, kdo jsou potřebnější než já. Zvěsti, které se ti donesly, jsou pravdivé. Zdejší společenství po učení nedychtí. To však mou vírou ve správnost mého snažení neotřese. Pokud jde o mne, přijímám právě to, čeho ty lituješ. Menaše ben Izrael prý v tom, že jej společenství nechtělo přijmout, spatřoval lhostejnost. Já však cítím strach. Sedím mezi nimi v synagoze a slyším, jak přejíždějí rukama po vlněných pláštích, které odložili na lavice vedle sebe. Jak na těch oděvech lpějí, jako by se od nich za nic na světě nechtěli odloučit, kdyby museli rychle odejít. Poslouchám, jak při každém otevření dveří mění polohu: musejí otočit hlavu, aby zjistili, kdo přišel nebo odešel, a pak se teprve mohou znovu ponořit do zbožné modlitby. Říkám to teď bez výtek, ale s nadějí, že má slova pomohou: když je člověk v klidu v Amsterdamu, je snadné hovořit o slávě mučedníků. Pokorně podotýkám, že rabíni, kteří to činí, od inkvizice sami nic nevytrpěli, nýbrž dozvěděli se o ní z doslechu... a možná, smím-li to říci, plně nechápou podstatu toho, o čem mluví. Někteří tvrdí, že se musíme stranit těch, kdo se přizpůsobili křesťanské církvi — že si musíme osklivit zbabělce, kteří si místo upálení zvolí další noc v bezpečí svého lůžka.

Všemohoucí stvořil člověka ke svému obrazu. Nestvořil jen naši vytrvalost a naši zřídkaovou moudrost, ale i náš strach. Člověk nijak netouží po pronásledování a toto tíhnutí musí být také dílem Nejvyššího. Někteří se mnou nebudou souhlasit. Nechtědy pečují o jiné shromáždění, takové, jehož Židé nejsou tak ustrašení jako ti já. Budu se starat o toto stádo, které nemiluje mou